

Giellašaldi 1–2

Rávagirji

Marit Kristine Sara ja Sissel Gaup

© Davvi Girji 2022

1. hápmi, 1. deaddileapmi

Govat: Erik Ødegaard
Gráfalaš hábmejeaddji: Davvi Girji

ISBN 82-978-329-0465- 5

www.davvi.no

Dán buktaga ii leat lohpi mánget eará go dan maid lea lohpi vuoignaduodjelága njuolggadusaid mielde dahje šiehtadusaid mielde mat leat dahkkon Kopinorain, vuoignaduiid vuoigatvuodaeaggáiid beroštusorgánain. Jus ii leat dahkkon sierra šiehtadus Davvi Girji AS:in, de lea buot mánge ja daid olámuttodahkan gildojuvvon, ja rihkkun sáhtá mielddisbuktit buhtadusgáibádusa ja buktaga bearrama, ja sáhtá sáhkohallat dahje ránggáštuovot giddagasduomuin.

Álgosátni

Dá lea oahpaheaddji rávagirji 1. ja 2. jahkeceahki neahttabargguide. Neahttabarggut leat jurddašuvvon 1. ja 2. jahkeceahki ohppiide geain lea sámegealla vuosttašgiellan. Neahttabarggut leat heivehuvvon Máhttoloktema 2020 oahppoplánaide ja sámegealla 1 fágaplánii ja gokčēt oasi dāin mihttomeriin. Loga eambo dan birra dáppe:

<https://www.udir.no/lk20/sfs01-05/kompetansemaal-og-vurdering/kv202>

Neahttabarggut dān neahttaresurrsas eai leat čadnon dihto oahppogirjiide, daid sáhtta geavahit daid haga. Neahttabargguin besset oahppit oahpásnuvvat earret eará buot bustávaide (mo bustávva jietnaduvvo, čállo ja geavahuvvo sániin), sátnejahkeceahkiide, iešgudetlágán šáŋŋeriidda, lohkosániide ja heivehuvvon lohkan-teavsttaide ja čállinbargguide ja bargat daiguin. Neahttabarggut leat juhkkovuvvon golmma váldooassái: giellaoahppa, lohkan ja čállin. Go leat ođđa fáttát, de lea dasa oanehis čilgehus. Oahppi beassá hárbhallat sihke giellaoahppabargguid, lohkat lohkan-teavsttaid mat leat heivehuvvon oahppi dássái ja hárbhallat čállit sihke bustávaid, sániid, cealkagiid ja oanehis muitalusaid. Barggut maid oahppi bargá, vurkejuvvojit oahppi geavaheaddjiprofilii. Neahttabarggut ovddidit ohppiid njálmmálaš ja digitála galggaid ja oahpaha ohppiid lohkat ja čállit.

Oahpaheaddji rávaoasis lea čilgejuvvon mo neahttabarggut leat huksejuvvon, ja lassirávvgat mo bargat neahttabargguid. Das lea maiddái oanehis teoriijaoassi álgolohkan- ja čállima birra ja evttohusat lassidoaimmaide maid sáhttet bargat luohkkálanjas.

1. jahkeceahki ohppiide lea skuvla ođas. Go álgget skuvlii, de muhtimat eai dovdda bustávaid ja earát ges máhttet juo lohkat. Danin leat lohkan-teavsttat golmma dásis: álkes, váddásit ja váddáseamos teavsttat. Dain sáhtta oahpaheaddji (dahje oahppi ieš) válljet guđe teavstta nákke lohkat.

Neahttabargguid galgá oahppi nagodit iešheanalaččat bargat. Das lea čilgehus ođđa áššiide, omd. mii substantiiva lea jna. Oahpaheaddji sáhtta válljet goas omd. bustávva-oahppamis geavaha neahttabargguid. Čilgehus lea mielde vai oahppi galgá sáhttit bargagoahhtit neahttabargguid ovdal go oahpaheaddji lea čilgen omd. mii substantiiva lea.

Letne válljen geavahit fágatearpmaid omd. sátneluohkáide vai oahppit árrat juo hárbánit geavahit daid.

Digitála galggat leat dehálaččat dálá servodagas, ja eanas mánat geavahit digitála reaidduid árgabeaivvis. Sámi boallobeavdi soaitá ođas 1. jahkeceahki ohppiide. Oahpaheaddji berre oahpahit dan ohppiide.

Lihku bargguin!

Sisdoallu

Presentašuvdna – Neahttaressurssa sisdoallu	7	5. Sátneriggodat ja doabaipmárdus . . .	19
1. ja 2. jahkeceahki neahttabargguid		Lassirávvagat bargguide ja doaimmaide	20
fáttát – Ollislaš geahčastat	7	1. Govaid govvet birra	21
Dihtormáhttu	9	2. Ráhkadit filmma	21
Mo heivehit neahttabargguid		3. Lávlut ja stoahkat	21
skuvlaárgabeaivái	9	4. Bustávvafeasta	21
Gáiddusoahpahusfálaldat	9	5. Dramatiseren	22
Bustávid sisafievrrideami ortnet	10	6. Eará aktivitehtaevttohusat	22
Bustávvaohpahus neahttaressurssas	11	Teoriijoassi	23
a. Guldalit mo bustáva jietnadat lea	11	Oahpahusvuogit	23
á. Čállit unna ja stuora bustáva	11	Syntehtalaš vuogit	23
b. Gávdat bustáva sániin	11	Analyhtalaš vuogit	23
c. Gávdat seammalágán sániid ja		Seaguhusvuogit (interaktiivvalaš	
gávdat páraid	12	vuogit)	24
č. Ohcat dihto sáni teavsttas	12	Lohkama ja čállima ovdáneami dásit	24
Metodoassi	13	Lohkama muttut	24
1. jahkeceahki neahttabargguid sisdoallu	13	1. Pseudolohkan	24
Fáttát	13	2. Logográfalaš lohkan	25
Barggut	14	3. Fonológalaš lohkan	25
Giellaoahppafáttát	14	4. Ortográfalaš lohkan	25
1. Čállit bustáva	14	Árvvoštallan	26
2. Gávdat govas bustáva	14	Dađistaga árvvoštallan	26
3. Gávdat sániid main lea bustávva		Árvvoštallanskovi ovdamearka	27
gasku ja loahpas sáni	14	Lohkangealbbu ovdánahttin	28
4. Eambbo bargat bustávaiguin	14	Máhttit lohkat	28
5. Lohkanteavsttat (dat guoská sihke 1.		Čállingealbbu ovdánahttin	28
ja 2. jahkeceahkkái)	14	Máhttit čállit	28
Mo bargat lohkanteavsttaiguin	15	Kárten	29
a. Gávdat álgo- ja loahppastávvala		Čállinbargoevttohusat 1. ja 2.	
sániin	15	jahkeceahkis	29
á. Vástidit gažaldagaide	16	Bargoárkkat	33
b. Govaid atnit veahkin	16	Alfabehta	34
c. Lávlagat	16	Stávvalat	35
č. Čállinbarggut	16	Čállit cealkagiid	36
2. jahkeceahki neahttabargguid sisdoallu	18	Čállinbisáneapmi 1	37
Fáttát	18	Čállinbisáneapmi 2	38
Barggut	18	Čállinbisáneapmi 3	39
1. Giellaoahppafáttát	18	Man sáni birra jurddašan?	40
2. Lohkanteavsttat	18	Mun máhtán čállit-girji	41
3. Čállinbarggut	19		
4. Lávlagat	19		

Čállinálggaheamit	42	Govvaráidu	73
Somás čállindoaimma	49	Čállit listtu – váffelgáhkut	75
Čállinrámmat	50	Čállit árvádusaid	76
Luondduláhttu sámegealas	54	Čállit govaide	78
Čállineavttut	68	Čállit divttaid	80
Čállit teavsttaid dahje smávva girjjážiid, STL+	70	Čállit viđa-ráiddot divtta	82
Beaivegirjji čállit	71	Sáhtát maid čállit «Jus ii ...»-divtta	82
Čállit listtuid – listu das maid máhtát, ja nubbi listu das maid háliidivččet máhttit.	72	Mii čállit dieđuid	83
		Geassemuittut – beaiveloddegirji	85

Presentašuvdna – Neahttaressa sisdoallu

1. ja 2. jahkeceahki neahttabargguiguin besset oahppit earret eará:

Oahppat, čiekŋudit ja bargat iešheanalaččat ođđa ja oahpes fáttáiguin.

- Lohkat, guldalit ja čállit iešguđetlágán teavsttaid.
- Albmanahttit iežaset oaiviliid ja jurdagiid iešguđetlágán fáttáid ja dilálašvuodaid birra.
- Bargat kreatiivvalaččat jietnadagaiguin, stávvaliiguin, giellaelemeanttaiguin ja ritmmaiguin.
- Guldalit ja bargat kreatiivvalaččat njálmmálaš ja čálalaš mitalusaiguin ja teavsttaiguin.
- Lohkat teavsttaid ja ipmirdit sisdoalu.
- Gávdnat iešguđetlágán teavsttain dehálaš ja eai nu dehálaš dieđuid.
- Bargat kreatiivvalaččat tevdnemiin ja čállimiin digitála reaidduiguin.
- Čállit teavsttaid boallobevddiin, ja geavahit stuora ja smávva bustávaid, čuoggáid, čuorvvasmearkkaid ja gažaldatmearkkaid boallobeavddis.
- Hárjehallat ja ovddidit iežas giellaoahppama.
- Oahppat eambo iežas ja earáid suopmaniid birra ja viiddidit sátneriggodaga.
- Geavahit sániid ja doahpagiid mat gusket bearrašii, báikkálaš servodahkii ja árbevirolaš máhttui.

1. ja 2. jahkeceahki neahttabargguid fáttát – Ollislaš geahčastat

1. ceahkki			2. ceahkki		
Čállin	Lohkan	Giellaoahppa	Čállin	Lohkan	Giellaoahppa
Čállit nama.	Lohkat álkes sániid. Bidjat oktii bustávaid sátnin. Stoahkat jietnadagaiguin.	m, á, n, u	Čállit dieđu	Lohkat dieđuid, omd. gosa lea mannan jna.	Alfabehta ja vokálat
Čállit galbbaid.	Faktateavsttat. Galbbaid lohkat.	s, a, i, r	Muitolistu	Lohkat muitolisttuid.	Gažaldatsánit
Čállit gávppašanlisttu.	Lohkanteavsttat main leat stávvalat.	l, š, e, vokálat	Govvidit diŋggaid	Lohkat teavsttaid mat govahallet.	Adjektiivvat
Čállit sávaldatlisttu.	Lohkanteavsttat main leat riibmasánit.	v, o, č, konsonánttat	Vahkkoplána	Lohkat vahkkobeivviid.	Goallossánit

1. ceahkki			2. ceahkki		
Čállin	Lohkan	Giellaoahppa	Čállin	Lohkan	Giellaoahppa
Čállit goartta.	Hoahkamat. Máidnasat.	g, đ, t, c	Govvidit iežas	Lohkat teavst- taid main iežas govvida.	Substantiivvat
Čállit die- đuid.	Muitalusat.	d, z, j, dif- tonggat	Girjelistu ja girjediedáhus	Lohkat girj- jiid.	ŋg/nk-sánit
Čállit almmu- husa.	Lohkat alm- muhusaid.	ž, b, k, subs- tantiivvat	Beavegirji. Sárggusráidu.	Lohkat beai- vegirjji ja sárggusráid- duid.	ii-sánit Diftonggat
Čállit beaive- girjji.	Lohkat beai- vegirjji ja sárggusráid- duid.	t, h, p, vearb- bat	Muitalus	Lohkat mui- talusaid.	Mearkabidjan
Čállit fakta- teavstta.	Lohkat ja gáv- dnat dieđuid faktateavst- tain.	ŋ, f, diftonggat	Plakáhtta. Máidnasat.	Lohkat pla- káhtaid, seidne- plakáhtaid, čoahkkáigea- su.	Vearbbat
Čállit SMS Hábmet gažaldagaid.	SMS. Logut. Lohkanteavst- tat main leat gažaldagat.	gažaldatsánit	Čállit iežas oaivila. Čállit iežas doaimma/ beroštumi birra.	Teavsttat man iešgudetlágán oaivilat boh- tet ovdan. Astoaigge- teavsttat.	nj-sánit

Liigefáttát / Gielalaš fáttát / Giellaoahppa
Guldalanteavsttat iešgudet suopmaniiguin, barggut suopmanerohusaid birra.
Sánit ja doahpagat mat mitalit loguid, sturrodagaid, mihttoovttadagaid, symbolaid ja govvosiid birra.
Ráhkadit digitála teavsttaid.
Sánit ja doahpagat mat gusket sámi kultuvrii, dálá ja árbevirolaš doaimmaide.
Persovdnapronomenat
Sániid sirret.

Dihtormáhttu

Vurdojuvvo ahte ohppiin lea vuodđodihtormáhttu ovdal go bargagohtet neahttabargguid. Oahpaheaddji galgá čilget ohppiide čuovvovaš čuoggáid ja dárkkistit ahte buot oahppit máhttet daid, áinnas ovdal go bargagohtet neahttabargguid.

Oahppit galget máhttit:

- rahpat dihtora/neahttabreahta ja gávdnat prográmmaid.
- geavahit dihtorsáhpána.
- ohcat neahttasiidduid interneahas.
- čállit čállinprográmmas.
- diehtit gos sámegiel bustávat leat boallobeavddis.
- diehtit gos čállinmearkkat leat boallobeavddis.
- sárgut ja ivdnet gova dihtoriin.
- vurket čállosa dahje sárguma maid leat ráhkadan.
- jáddadit dihtora/neahttabreahta.
- juohkit šearpma jus lea gáiddusoahpahusfálaldat

Oahpaheaddji galgá várret áiggi oahpahit ohppiide vuodđodihtormáhttu ovdal go bargagohtet neahttabargguid. Ohppiide lea hui dehálaš diehtit omd. gos sámegiel bustávat leat. Buorre vuohki lea boallobeavdáid liibmet sámegiel bustávaid vai ohppiide lea álkit gávdnat, čállit ja muitit sámegiel bustávaid. Neahttaresurssas leat muhtin barggut maid oahppit galget vurket nugo ivdnen, teakstačállin jna. Danne lea dehálaš oahpahit mo galgá vurket dokumeantta.

Mo heivehit neahttabargguid skuvlaárgabeaivái

Neahttabarggut guoskkahit eanas fáttáide maiguin oahppit galget bargat 1. ja 2. jahkeceahkis sámegieloahpahusas. Muhto ii leat jurdda ahte oahppit galget dušše neahttabargguid bokte oahppat lohkat ja čállit. Neahttabarggut bohtet oahpahusa ja ee. oahppogirjjiid lassin. Vai oahpahus šattašii beakti, de lea jurdda ahte oahppit galget bargat fáttáiguin bálddalasat skuvladiimmu bargguiguin. Go bargá omd. Aa-bustávain girjjis, de bargá dainna maiddáid neahttaresurssas. Oahpaheaddji vällje ieš goas galgá bargat neahttabargguid. Sáhtá omd. álggahit oahpahusa neahttabargguiguin, bargat gasku diimmu dahje diimmu loahpas. Oahpaheaddji vällje vugiid mat heivejit su ohppidjovkui.

Oahpaheaddji ferte leat gearggus vuhtii váldit juohke máná oahppanvuogi ja heivehit lohkan- ja čállinoahpahusa ovttaskas máná dárbbuide. De sáhtá oahpaheaddji geahččat maid máná máhtta ja mo oahppá, dasto sáhtá atnit daid beliid nannet oahppi lohkan- ja čállindáiddu.

Gáiddusoahpahusfálaldat

Buot sámi ohppiin vuodđoskuvllain lea vuoigatvuohta oazžut oahpahusa sámegielas beroškeahhtá gos riikkas orrot. Oahppi skuvla ohcá ovttaskas oahppái diimmuid, ja šiehtada gáiddusoahpahusa skuvllain gáiddusoahpahusa birra. Oahppi ruovttuskuvllas lea ovddasvástádus gáiddusoahpahusas

(oahpahuslanjat ja oahpponeavvut oahppái) ja gáiddusoahpaheaddjis ges oahpahussisdoalus. Oahppi ruovttuskuvla váldá oktavuoda gáiddusoahpahusoahpaheddjiin plánet sámegieliimmuid diibmoplánii.

Go nuoramus oahppit, 1. ja 2. jahkecehkiin, ožžot gáiddusoahpahusa, de lea hui dehálaš ahte oahppit eai leat okto oahpahuslanjas. Ferte leat álo rávisolmmoš fárrolaga ohppiiguin, guhte bearráigeahččá ahte ohppiin leat buot maid dárbbášit oahpahussii, dihtor doaibmá ja veahkehit ohppiid omd. juohkit šearpma, sámegiellabustávid bidjat dihtorii jna.

Gáiddusoahpaheaddji bargu lea ee. čilget bargguit mat leat neahttaresurssas, ovdal go oahppit iešheanalaččat geahččalit čoavdit daid. Dat eaktuda ahte oahpaheaddji dovdá neahttabargguit ja diehtá mat barggut guđege fáttás leat. Gáiddusoahpahusoahppit fertejit beassat sámástit, go sii dájvja orrot báikkiin gos sámegiella unnán gullo, ii ge leat vejolaš sámástit beaivválaččat eará go váhnemiin/váhnemiiguin. Oahpaheaddji berre ságastallat teavsttaid birra ja gávdat eará sullasaš teavsttaid ja mitalusaid maid lohka ohppiide. Muđui sáhtta ohppiiguin stoahkat heivehuvvon stohkosiid neahta bokte, lávlut ja guldalit sámegiellávlagiid, geahččat oanehis sámi filmmažiid ja ságastallat daid birra. Gávnojit maiddái sámi dihtorspealut ja áppat mat sáhttet movttiidahttit ohppiid sámegiellain. Cukcasat, árvádušat ja sátnevádjastat sáhttet maiddái geavahuvvot movttiidahttimii.

Neahttabargguit heive bures addit ruovttubargun, omd. čállinbarggut.

Bustávid sisafievrrideami ortnet

Neahttabargguin oahpahuvvojit bustávat dán ortnegis:

M Á N U S A I R L Š E V O Č Ğ Đ F C D Z J Ž B K T H P Ŋ F

Bustávvaortnega letne válljen Sámedikki álgolohkanprošeavtta olis. Prošeavttas fuomášuvvui ahte oahppit rahčet erenoamážit sámegiellá bustávid oahppat. Álgolohkanprošeakta bisttii áigodagas 2000–2005, ja das ledje mielde sámelága hálddašanguovllu suohkaniid skuvllat Finnmárkkus. Ohppiidjoavkkut ledje sii geat álge 1. jahkeceahkkái 2000 čavčča ja ožžo oahpahusa sámegillii vuosttašgiellan. Ohppiid gulahallanoahpaheaddjit ledje prošeaktajoavkkus. Prošeavtta ulbmil lei čohkket, gávdat ja systematiseret metodaid mat leat buorit oahpahit vuosttaš álgoahpahusa sámegillii.

Erenoamáš sámegiellá bustávvan rehkenastojuvvojit Á, C, Č, Đ, Ŋ, Š, F, Z ja Ž. Dan dihte álggahedje SEAD ja Davvi-Norgga gealboguovddáš Vávváprošeavtta, mas dutke erenoamážit sámegiellá bustávid sisafievrrideami álgoahpahusas ja mo dát váikkuha bustávva máhttui. Dás lei geahččaladdanjoavku mainna geahččaledje eará sisafievrridanvuogi go dárkkistanjoavkkus, mas oahpahuvvojedje bustávat dan ortnega mielde mii lea dásážii leamaš dábálaš skuvllas. Prošeavttas gávnnahuvvui ahte mađi árabut oahppanproseassas álgá oahpahit erenoamáš sámegiellá bustávid, dađi buorebut darvehit oahppit daid. Gávnnahuvvui maid ahte oahpaheaddji berre daid atnit diđolaččat oahpahusas ja stoahkamis vai oahppit daiguin barget mángga oktavuodas. Ággan dása lea ahte čállojuvvon sámegiella lea unnán oidnosis servodagas. Dan dihte eai báljo oainne mánat gostege servodagas sámi bustávid, ja nu lea vejolašvuolta oahppat oktavuodain skuvlla olggobealde mihá unnit go buot eará bustávid. Dan dihte ferte skuvllas dáid hárjehallat ollu diđolaččabut go eará bustávid mat leat maiddái riikka váldogielain.

Dán bustávvaortnegis lea maiddá vejolaš hui árrat ráhkadit sániid. Guovtti álgobustávas juo šaddá sáni, omd. MÁ (Má-guovža man birra muhtin muitalusat leat). Muđui lea álki oahppái ráhkadit/lohkat/čállit sániid go oahppagoahdá bustávid, omd. mánu, mánus, mus ja, mun go álggos lea oahppan daid bustávid mat leat dán bustávvaortnega álggus.

Bustávvaohpahus neahttaresurssas

Rutiinnat ja fásta bargovuogit leat hui dehálaččat ohppiide. Go leat hárvánan dihto rutiinnaide, de dihtet ieža mat barggut bohtet mañnel. Nu odjot oahppit skuvlabargguide ja vuogádahkii. Dalle nagodit buorebut oahppat. Dan dihte lea dehálaš ahte dihto barggut bargojuvvojit dihto ortnegis. Go lea dihto vuohki man mielde barget, de hárvánit oahppit iešheanaláččat gárvvstit bargguid. Buot bustávabarggut neahttaresurssas leat seammalágánat juohke bustávvi. Go oahppi hárvána dán bargovuohká, de ii mana oahppis áigi oahppat vuogi mo bargat iešguđet bargguid.

Dá lea evttohus mo sáhtá bargat bustávvaohpahusain. Barggut gokčēt mánge beali jietnadaga oahppamis. Dárbbu mielde sáhtá lonuhit bargguid, guođđit dahje mánge bargat seamma barggu.

a. Guldalit mo bustáva jietnadat lea

Oahppi geahččá filmma ja gullá mo bustávva jietnaduvvo. Oahppi galgá maiddá ieš jietnadallat bustáva. Oahpaheaddji sáhtá ovdagihtii dahkat ohppiid diđolažžan mo jietnadaga ráhkadit njuniin ja njálmmiin. Oahpaheaddji sáhtá oahpahit ohppiid iskat suorpmaguin mo sin ámadadju lea go ráhkadit dihto jietnadaga, ja movttiidahttit sin lohkat bustáva jitnosit ja iskat iežaset njálmmi jietnadettiin bustáva go barget neahttabargguid. Oahppit galget máhttit doahpágiid: baksamat, njuovčča, guopmi, njunni, máttabánit, ovdabánit. Dasa lassin galget diehtit dáid osiid njálmmis: ovddageahčen njálmmis, gasku njálmmis, mañageahčen njálmmis, badjin njálmmis, vuollin njálmmis bániid duohken. Lea maid buorre go oahppit nagodit dovdat kinestehtalaččat mo jietnadagaid jietnada: Mo leat baksamat? Mo leat ollolat? Dahje man guhkkálaga leat bániit? Mo lea njuovčča? Gokko boahdá áibmu olggos? Njunis vai njálmmis? Mo boahdá áibmu olggos? Suođđá vai bosastat? Sáhtá go jietnadit jietnadaga go doallá gieđa njuni ovddas? Njálmmi ovddas?

á. Čállit unna ja stuora bustáva

Go oahppi lea geahččan filmmaža mo bustávva čállo, de geahččala ieš čállit bustáva bustávavissui. Oahppi galgá máhttit doahpágiid nugo njulges sáhcu, vealusáhcu, ceakkosáhcu, vinjusáhcu, beallejorbá, veallut, vitnjut, ceaggut, mohkki/geavli, gurut, olgeš, bajás, vulos. Dáid doahpágiid mearkkašumi galgá oahpaheaddji čilget ohppiide ovdal go bargagohtet. Oahppi beassá hárvhallat čállit unna ja stuora bustáva.

b. Gávdat bustáva sániin

Dat bustávva maid galget oahppat, leat juogo sáni álggus, gasku dahje loahpas. Oahppit galget gávdat bustáva mainna leat bargame. Sániit mat leat dás, leat sihke substantiivvat, vearbbat ja adjektiviivvat. Muhtin bustávat eai leat sáni álggus dahje loahpas, nugo z, ž, t, ŋ. Dáid bargobihtáid ulbmil lea hárvánit ohcat dihto bustáva ja visuála sirrenávcca ovddidit. Barggut ovdánahttet ohppiid bustávamáhtu, sátnemobiliserema ja jietnadagaid sirrema ja viiddidit sátneriggodaga ja doabaipmárdusa.

c. Gávdnat seammalágán sániid ja gávdnat páraid

Bargobihtát nugo gávdnat seammalágán sániid ja gávdnat páraid galget veahkehit ohppiid čatnat bustávid dihto sániide ja doahpagiidda. Dát barggut ovdánahttet ohppiid bustávamáhtu ja viiddidit ohppiid sátneriggodaga ja doabaipmárdusa.

č. Ohcat dihto sáni teavsttas

Mađi eanet oahppit barget, dađi eanet berrejit oahppat muhtin sániid dovdat bajil.

Oahppit galget hárnáit oaidnit sátnegovaid ja automáhtalaččat lohkat dihto allafrekveanta sániid nugo: lea, lean, leat, letne, leahppi, leaba, lehpit, ja, go, maid, nu, de, mii, dii, sii, moai, doai, soai, mun, don, son. Allafrekveanta sániid berrejit oahppit oahppat bajil, dat geahpeda lohkama.

Metodaoassi

1. jahkeceahki neahttabargguid sisdoallu

Neahttabarggut leat juhkkojuvvon 10 kapihttalii. Juohke kapihttalis leat gaskal 2 ja 4 bustáva maid oahppit galget oahppat. Bustávat leat dán ortnegis:

M Á N U S A I R L Š E V O Č G Đ F C D Z J Ž B K T H P Ń F

Oahppit galget oahppat earuhit vokálaid ja konsonánttaid ja oahpásnuvvat diftonggaide. Dat leat biddjon sierra fáddán gaskkohagaid kapihttaliin. Muđui leat eará fáttát nugo substantiivvat, vearbbat, gažaldatsánit ja logut mielde. Buot kapihttaliin leat maiddái šárjner- ja čállinbarggut.

Fáttát

Čállin	Lohkan	Giellaoahppa
Čállit nama	Lohkat álkes sániid. Bidjat oktii bustávaid sátnin. Stoahkat jietnadagaiguin.	M, Á, N, U
Čállit galbbaid	Faktateavsttat. Galbbaid lohkat.	S, A, I, R
Čállit gávppašanlisttu	Lohkanteavsttat main leat stávvalat.	L, Š, E, Vokálat
Čállit sávaldatlisttu	Lohkanteavsttat main leat riibmasánit.	V, O, Č, Konsonánttat
Čállit goartta	Hoahkamat. Máidnasat.	G, Đ, F, C
Čállit dieđuid	Muitalusat.	D, Z, J, Diftonggat
Čállit almmuhusa	Lohkat almmuhusaid.	Ž, B, K, Substantiivvat
Čállit beaivegirjji	Lohkat beaivegirjji ja sárggusráidduid.	T, H, P, Vearbbat
Čállit faktateavstta	Lohkat ja gávdnat dieđuid faktateavsttain.	Ń, F, Diftonggat
Čállit SMS Hábmets gažaldagaid	SMS. Logut. Lohkanteavsttat main leat gažaldagat.	Gažaldatsánit

Barggut

Giellaoahppafáttát

Giellaoahppafáttá bargobihtát leat sullii seammalágánat juohke kapihttalis. Jurdda dáinna lea ahte oahppi galgá nákcet daid bargat iešheanalaččat. Skuvlajagi álggus go oahppit álget skuvlii, de sáhtttá oahpaheaddji omd. čájehit stuora šearpmas mo oahppit galget bargat bargobihtáid. Go sii oidnet dahje ohppet dan, de lea eanas ohppiide álki ipmirdit mo galgá bargobihtáid bargat. Bargobihtáide lea maiddái čilgehus jietnafiillas mas mitaluvvo mo bargobihtáid galgá bargat.

1. Čállit bustáva

Bustávabargobihtát leat sullii seammalágánat juohke kapihttalis.

Álggos galget oahppit geahččat filmma mas oidnet mo bustávva čállo. Oahppi gullá mo bustávva jietnaduvvo ja oaidná mo dat čállo. Dan manŋá oahppi galgá ieš čállit bustáva. Go oahppit čället bustáva, de jietnafiillas mitaluvvo mo galget čállit bustáva. Bustávvačállimis geavahuvvo bustávaviessu. Moai letne válljen bustávviessu geavahit vai lea álkit čilget mo bustávaide čállá. Bustávviessus lea lokta, stohpu ja geallir, ja juohke bustávvi lea čilgejuvvon doahpagiiguin mo galgá čállit bustáva. Bustávvačállin čilgehusas oahpásnuvvat oahppit doahpagiidda nugo sárgeš, vinju, njulges, sáhcut, dávgi jna.

Go oahppi galgá čállit bustáva, de lea dehálaš ahte oahpaheaddji veahkeha jus ii máhte. Oahpaheaddji sáhtttá mitalit ahte bustávain lea sadji gos sii liikojit leat. Muhtimat liikojit leat dušše stobus, muhtimat fas stobus ja lovttas ja earát fas sihke stobus, lovttas ja gealláris, omd. dát bustávva lea sáhkki ja háliida oaidnit mii dáhpáhuvvá buot golmma gearddis.

2. Gávdat govas bustáva

Nuppi bargobihtás galget oahppit deaddilit govaid mat álget dainna bustávain mii kapihttalis lea. Dát bargobihtá galgá ovddidit oahppi bustávvi jietnadatipmárdusa ja viiddidit oahppi sátneriggodaga. Sáni mat dás leat geavahuvvon, leat eanas árgabeaivválaš sáni. Sáni eai leat čadnon guđege áigodahkii, ealáhusaide eai ge orrunbáikkiide. Dat galget heivet buot ohppiide, beroškeahttá gos oahppit orrot.

3. Gávdat sániid main lea bustávva gasku ja loahpas sáni

Goalmát bargobihtás galgá gávdat sániid main lea bustávva sáni siste, ja njealját bargobihtás ges galget gávdat loahppabustáva. Loahppašuoķŋa-oassi ii leat buot bustávain go leat ollu bustávat sámegeiel alfabehtas mat eai oba leat ge sániid loahpas, nugo f, d, ž, ŋ.

4. Eambo bargat bustávaiguin

Neahttaressas besset oahppit bargat ja oahpásnuvvat bustávaide iešguđet vugiid mielde, nugo geassit sázu govvi, gávdat seammalágán sániid ja gávdat páraid. Oahppit besset dáiguin barguiguin hárbhallat ja oahpásnuvvat vuđolaččat bustávaide.

5. Lohkanteavsttat (dat guoská sihke 1. ja 2. jahkeceahkkái)

Lohkanteavsttat leat juhkkujuvvon golmma dássái: álki, váddásit ja váddáseamos. Ulbmil lea ahte oahpaheaddji galgá sáhttit válljet guđe dási oahppi galgá lohkat. Oahppái gii ii máhte lohkat, lea

álkes teaksta dávjá hástalussan, ja oahppái gii juo lohká, lea heivehuvvon váddáseamos teaksta. Eanas ohppiide soaitá heivet váddásit teaksta. Oahpaheaddji veahkeha oahppi välljet guđe teavstta galgá lohkat. Lohkanteavsttat leat heivehuvvon sihke bustávaide ja kapihttaliid fáttáide.

Fáttát ja šáŋŋerat mat leat 1. jahkeceahki neahttabargguin, leat:

- Lohkat álkes sániid. Bidjat oktii bustávaide sátnin. Stoahkat jietnadagaiguin.
- Faktateavsttat. Galbbaid lohkat.
- Lohkanteavsttat main leat stávvalat.
- Lohkanteavsttat main leat riibmasánit.
- Hoahkamat. Máidnasat.
- Muiitalusat.
- Lohkat almmuhusaid.
- Lohkat beaivegirjji ja sárggusráidduid.
- Lohkat ja gávdnat dieđuid faktateavsttain.
- SMS. Logut.
- Lohkanteavsttat main leat gažaldagat.

Teavsttaide leat bargobihtát mas oahppi beassá iskat iežas lohkanipmárdusa. Álkes teavsttaide leat bargobihtát mas oahppit galget gávdnat sániid álgo- ja loahppastávvaliid. Váddásit ja váddáseamos teavsttain leat ges bargobihtát mas oahppit besset iskat iežaset lohkanipmárdusa.

Lohkanteavsttat eai leat čadnon dihto báikái dahje guvlui. Teavsttaid váldoolbmot, mánát dahje eallit, leat dábálaš odđáigásaš birrasis ja geat barget iešguđetlágán doaimmaid ja barguid. Teavsttat eai leat moktege čadnon oktii. Juohke teavsttas lea sierra fáddá, sierra olbmot ja báikkit, ja daid galgá sáhttit lohkat ja ipmirdit nu go leat. Jus oahppi omd. lea lohkan álkes teavstta ovttá kapihttalis, de sáhttá roahkka lohkat váddásit dahje váddáseamos teavstta nuppi kapihttalis jus orru nákceme dahje lea oahppan nu bures lohkat. Lohkanteavsttaid govat muiitalit ollu, ja muhtin kapihttaliin galget oahppit vástidit lohkanipmárdusgažaldagaide govaid birra vai hárvánit geahččat man ollu govva sáhttá muiitalit.

Muiitalusain ii leat progresašuvdna, vai oahpaheaddji sáhttá atnit osiid oahpahusas nu mo heive. Neahttabargguid bokte galget oahppit ovddidit gulahallandiđolašvuoda, gielalaš diđolašvuoda ja lohkan- ja čállindáiddu. Govaid berre atnit oktasaš ságastallamiin ja sátneriggodaga ovddideamis. Mihttomearri lea ahte oahppit galget oahppat dábálaš doahpágiid.

Mo bargat lohkaniteavsttaiguin

a. Gávdnat álgo- ja loahppastávvala sániin

1. jahkeceahki lohkaniteavsttain galget oahppit gávdnat álgo- ja loahppastávvala sániin. Dat galgá veahkehit ovddidit sin bustávamáhtu ja lohkanidáiddu, dekodema. Oahppit geat leat oahpahallame lohkat, stávejit bustávas bustávvi. Go eai dárbbas lohkat olles sáni, de šaddá oahppái álkit bidjat oktii bustávaide sátnin ja oaidnigoahtit sániid sátnegovvan. Oahppit geat juo máhttet lohkat, eai dárbbas dáid barguid bargat.

á. Vástidit gažaldagaide

Neahttaresursateavsttain leat gažaldagat maidda oahppit galget vástidit mañnel go leat gullan dahje lohkan teavstta. Gažaldagat leat teavstta guovddáš áššiid birra, vai oahppit hárlánit oppalašvuhtii geahččat dan sadjái go detáljjažiidda mat eai leat dehálaččat muiatalusa ovdáneapmái. Jearaldagat sáhttet leat nugo:

- Gii lea muiatalusa váldoolmmoš?
- Geat earát leat mielde?
- Gos sii leat?
- Mii dáhpáhuvai álggos?

Leat maiddá gažaldagat das mii dáhpáhuvvá mañnel go muiatalusa «dramatihkka» lea nohkan.

Gažaldagaid galgá vástidit mañnel go lea teavstta lohkan, ja ulbmil lea iskat lea go oahppi ipmirdan guovddáš áššiid. Oahppi nu hárljhallá guldalit guhkit áiggi. Mánát geain lea váttis doalahit konsentrašuvnna, nagodit čuovvut mielde jus eai leat nu ollu spiehkasteamit ja boatkkat.

b. Govaid atnit veahkkin

Go áigu lohkat odđa teavstta, de sáhtta atnit tekstii gullevaš govaid veahkkin oktasaš ságastallamiin ovdal lohka. Neahttaresurssa lohkanteavsttain leat govat bálddas. Oahppi galgá atnit áiggi geahččat gova ja jurddašit maid govva muiatala. Oahpaheaddji galgá ohppiide oahpahit gávdnat dieđuid govain.

Álggos geahčada gova, ohcá buot namahusaid, doahpágiid ja sániid mat leat govat. Oahpaheaddji berre dihtomielalaččat gozihit ahte oahppit ohppet sániid ja dadjanvugiid riehta, nu ahte boasttuipmárdusat eai darván. Ferte maid čárehit sániid maid oahppit ieža eai máhte dahje «oainne». Govat gehččet mii dáhpáhuvvá dahje maid dahket, ja guorahallet vearbaid. Oahppit fertejit gullat amas sániid mángii ja mángga oktavuodas jus galget muitigoahtit sáni ja ipmirdit mearkkašumi. Go buot namahusaid leat gullan, de dovdet oahppit sániid go galget mañnelaš lohkat teavstta. Dát veahkeha dieđusge lohkanipmárdusa, muhto lea maid mielde aktivisereme oahppi duogášdieđuid ášši birra. Oahppi hukse maid vuordamušaid dasa maid galgá lohkat. Dát maid veahkeha ipmirdit sisdoalu ja reflekeret ášši birra.

c. Lávlagat

Muhtin kapihttaliin leat lávlagat. Lávlágiid ulbmil lea ohppiid movttiidahttit ja ohppiide oahpahit iešguđet fáttáid birra. Bargobihtát lávlágiidda sáhttet omd. leat gávdnat bustáva mainna leat bargame, mat ivnnit lávlagis leat, ivdnet gova lávlaga mielde, mii lea substantiiva dahje oahppat loguid, vahkkobeivviid jna.

č. Čállinbarggut

Neahttaresurssas leat čállinbarggut nugo bustávvačállin, álkes sániid ja teavsttaid čállit, ruossalasániid deavdit, muitolihpuid čállit ja čállit sátnái bustávaide mat váilot. Oahppi beassá geahččaladdat ja ovddidit iežas čállindáiddu iešguđetlágán vugiid mielde.

Leat čállinbarggut main oahppi galgá oahppat digitála reaidduiguin čállit. Čállinbargguid oktavuodas galget oahppit álggos oahpásnuvvat sámeiel čállinbeavdá. Oahpaheaddji sáhtta omd.

liibmet sámegiel bustávid boallobeavdá. Oahppit galget čállit sámegillii ja geavahit sámegiel bustávid. Buot čállosat maid oahppit čället, vurkejuvvojit. Oahppi sáhtta de mannat ruovttoluotta ja geahččat čállošiid maid ovdal ja ovddit mánuid/jagiid lea čállán.

Čállinbargguid fáttát leat:

- Čállit nama
- Čállit galbbaid
- Čállit gávppašanlisttu
- Čállit sávaldatlisttu
- Čállit goartta
- Čállit dieđuid

2. jahkeceahki neahttabargguid sisdoallu

Fáttát

Čállin	Lohkan	Giellaoahppa
Čállit dieđu	Lohkat dieđuid, omd. gosa lea mannan jna.	Alfabehta, vokálat, konsonánttat, diftonggat
Muitolistu	Lohkat muitolisttuid.	Gažaldatsánit
Govvidit dinggaid	Lohkat teavsttaid mat govahallet.	Adjektiivvat
Vahkkoplána	Lohkat vahkkobeivviid.	Goallossánit
Govvidit iežas	Lohkat teavsttaid main iežas govvida.	Substantiivvat
Girjelistu ja girjeárvoštallan	Lohkat girjjiid.	Nj/nk-sánit
Beaivegirji. Sárggusráidu.	Lohkat beaivegirji ja sárggusráiduid.	Ii-sánit
Muitalus	Lohkat mitalusaid.	Mearkabidjan
Plakáhtta. Máidnasat.	Lohkat plakáhtaid, seaidneplakáhtaid ja čoahkkáigeasu.	Vearbbat
Čállit iežas oaivila. Čállit iežas doaimma/beroštumi birra.	Teavsttat gos iešguđetlágán oaivilat bohtet ovdan. Astoáiggeteavsttat.	Nj-sánit

Barggut

1. Giellaoahppafáttát

Giellaoahppafáttát 2. jahkeceahkkái leat geardduhit ja joatkit alfabehtabargguiguin, bargat sátneluohkáiguin, mearkabidjamiin, gažaldatsániiguin, goallossániiguin ja sániiguin main leat ng/nk/ii/nj.

Geardduhit alfabehta. Bidjat bustávid alfabehtalaččat riehta maŋŋálaga. Earuhit vokálaid ja konsonánttaid. Bargat diftonggaiguin. Dás lea čilgehus mat vokálat ja konsonánttat ja diftonggat leat.

2. Lohkanteavsttat

Lohkanteavsttat leat juhkkuojuvvon guovtti dássái: álki ja váddásit. Oahpaheaddji vällje goappá dási oahppi nákke lohkat. Leat teavsttat sihke giellaoahppaoassái ja šánŋeriidda juohke kapihttalas, omd. vuosttaš kapihttalas leat teavsttat mo lohkat ja čállit dieđuid, omd. gosa lea mannan jna. ja alfabehtateavsttat.

Juohke lohkantekstii leat lohkanipmárdusbargobihtát. Muhtin lohkan-teavsttaide leat omd. ivdnenbarggut. Mađi eambo oahppi hárhjhallá lohkat, dađi buorebut automatisere lohkanproseassa. Oahppit galget jitnosit nagodit lohkat unnimusat nu jođánit go hupmet, ja maiddái máhttit varieret intonašuvnna dan mielde lohket go gažaldaga vai mitalusa.

Sii geat juo máhttet lohkat, fertejit oazžut váddásit teavsttaid dahje alcceseaset heivehuvvon teavsttaid. Oahpaheaddji galgá veahkehit oahppi válljet goappá dási teavsttat heivejit oahppái: álkes vai váddásit teaksta. Jus oahppi lea hui jođánis, čeahpes lohkki, de ii daga maidege jus son lohká goappašiid teavsttaid kapihttalis. Eambo rávvagat leat 1. jahkeceahki lohkan-teavsttaid rávvagiin.

3. Čállinbarggut

Čállinbargguin galgá hárhjhallat čállit bustámaid, sániid, cealkagiid ja oanehis teavsttaid. Bargobihtáin galgá ee. čállit rievttis bustáva sátnái, čállit sániid omd. ruossalassániide dahje cealkagii ja vástidit gažaldagaide olles cealkagiin. Šánjerbargobihtáin galgá maiddái čállit oanehis teavsttaid.

4. Lávlagat

Muhtin kapihttaliin lea lávlla. Lávlagiidda leat bargobihtát. Ulbmil lávlagiiguin lea oahppat bustámaid, sániid ja doahpágiid somás vuogi bokte. Eanas lávlagat soitet leat oahppasat ohppiide.

5. Sátneriggodat ja doabaipmárdus

Sátneriggodat lea hui dehálaš logadettiin. Oahppi nagoda buorebut ipmirdit teavstta sisdoalu, jus ii dárbbáš smiehttat sániid mearkkašumi logadettiin. Neahttaresurssas besset oahppit oahpásnuvvat ollu sániide ja doahpágiidda ja bargat daiguin. Lohkan ii leat dušše dekodein, muhto maiddái ipmárdus. Go lea hukseme sátneipmárdusa, de oahppi vuos gidde fuomášumi ipmirdit ovttaskas sániid cealkagis. Dalle ii šatta nu buorre cealkka- ja sisdoalloipmárdus. Mađi eambo olmmoš nagoda dekodeit, dađi eambo nagoda sirdit fuomášumi ja sisdoalloipmárdusa sátnedásis teakstadássái. Jus dát galgá doaimmat bures, de berre olmmoš álkit dovdat sániid maid lohká, ja dovdat daid sisdoalu ja mearkkašumi. Dan dihte ferte diđolaččat bargat ohppiid sátneriggodagain geažos áigge. Buorre sátneriggodat ovddida lohkanipmárdusa go oahppi galgá lohkat teavsttaid main sisdoalu galgá atnit oahppamii. Dákkár teakstaipmárdus gáibida ahte ferte nagodit logadettiin geavahit maiddái eará duogášdieđuid ja jurdagiid ášši birra. Dan dihte lea tekniikkalaš dekodein lassin dehálaš ipmirdit maid lea lohkan.

Semánttalaš diđolašvuolta lea ahte olmmoš diđošta iežas diehtit maid sátni, dajaldat dahje frása mearkkaša. Son diehtá goas dovda ja goas ii dovda sáni mearkkašumi. Diehtá maiddái mo sáhtá gávdnat mearkkašumi. Buorre lohkki ja čáli ferte máhttit sániid mearkkašumi. Oahppi ferte diehtit sáni mearkkašumi vaikko ii leat čadnon dihto dilálašvuhtii dahje cealkagii. Go mánas lea váilevaš sátneipmárdus, de son sáhtá ipmirdit sániid dan dilálašvuoda vuodul mas sátni lea adnon, muhto ii máhte čilget sáni dahje ii ipmir sáni go adno eará dilálašvuodas dahje oktavuodas go dábalaččat dahje konteavsttahis dilis. Dan dihte ferte bargat ovddidit sihke sátneriggodaga ja sátneipmárdusa.

Ohppiin geat álget skuvlii, lea iešguđetlágán dássi sámeielas. Muhtimat leat hui sátneriggát, ja earát ges eai máhte duodi eanet go ahte birgejit beaivválaš dilis ja skuvllas. Goitge fertejit buohkat oahpahallat eambo ja odđa sániid. Ohppiid ferte maid dahkat diđolažžan ahte gávdnojit ollu sánit maid sii fertejit máhttit gulahallamis dađistaga go sturrot. Jearahala diđolaččat ságaid mánas nu ahte šaddá mitalit olles cealkagiiguin ja guhkit sátnevuoruin. Dát ovddida mitalandáiddu, ja mánna ferte maid oahppat mitalit monologahámis. Huma mánáinat maid leahppi bargame iešguđetlágán bargguid bargadettiin ja mital diđolaččat bargui gullevaš namahusaid ja vearbaid.

Neahttabargguin oahpásnuvvet oahppit ollu ođđa sániide ja doahpagiidda. Eanas sánit leat dábálaš árgabeaisánit maid oahppit dovdet, ja muhtin sánit soitet apmasat ohppiide. Eanas sániin leat govat vai ohppiide livččii álki ipmirdit sáni/cealkaga mearkkašumi. Oahpaheaddji sáhtta ohppiiguin ságastallat neahttabargguid birra, omd. lohkansteavsttaid birra, ja sihtat sin mitalit mii dáhpáhuvvá teavsttas. Dan sáhtta dahkat ovttaskas ohppiin dahje joavkkus.

Dattege eai soaitte oahppit álo nagodit sirdit doahpaga nuppi vásáhusas nubbái dahje atnit daid abstrákta dilálašvuodain. Buot mánát eai leat nu diđolaččat dasa mo doahpagiid galget atnit ja maid dat mearkkašit. Dan dihte ferte oahpaheaddji bargat dássedit, diđolaččat ja iešguđet ládje čielggadit doahpagiid mánáide. Nu ohppet oahppit dárkilvuoda ja ovddidit sátneriggodaga ja gulahallama. Bargguid sáhtta bargat njálmmálaččat, čálalaččat dahje rupmašiin.

Dá leat doabaovdamearkkat:

Posišuvdnadoahpagat: ovddemus, gaskaleamos, mañemus, bajimus, vuolimus, duohken, alde, vuolde, buohta/bálddas, ovddabealde, gurut, olgeš, gaskkas, ceaggut, veallut, vitnjut, gasku jna.

Hápmedoahpagat: jorbbas, golmmačiegat, njealječiegat, duolbbas, čomas jna.

Sturrodagat: unni – stuoris, vuollegaš – allat, guhkki – oanehaš, govdat – seaggi, assái – asehaš, gassat – seaggi, lossat – geahpas, unnimus – stuorimus, guhkimus – oaneheamos jna.

Áigedoahpagat: odne, ikte, ihttin, eske, ovdal, mañit beaivve, ovddit beaivve, boahhte jagi, diibmá, vahkkobeavvit, mánuid namat, dađistaga maid diibmu, minuhtat, sekunddat jna.

Dálki: Šearádat, beavvadat, borga, arvi, guoldu, bieggá, mierká, murku jna.

Muohtasánit: oppas, šalka, cuoŋu, soavli jna.

Ivnnit: ruoksat, ruoná, alit, fiskat, čáhpat jna.

Maiddá eará doahpagiid fertejit oahppit máhttit. Namuhuvvon doahpagiid fertejit máhttit buot fágain, ja dat gullet maiddá rehkenastima vuodđogálgii. Maiddá dalle go bajit jahkecehkiin galget oahppat ođđa doahpagiid, de berre diđolaččat oahpahit doahpagiid. Go diđolaččat bargá ohppiiguin doabaipmárdusain, de ožžot oahppit vuodu ieža oahpahallat doahpagiid dárbbuset mielde.

Vuosttaš jahkeceahkis ferte várret ollu áiggi sihkkarastit ahte mánát máhttet doahpagiid. Dalle ožžot eambbo ávkki oahpahusas. Váilevaš doabamáhttu váikkuha mañit áiggi oahppamii.

Lassirávvagat bargguide ja doaimmaide

Dá leat muhtin ovdamearkkat maid sáhtta bargat ovdal dahje mañjel go oahppit leat bargan neahttabargguid. Barggut berrejit leat suohttasat buot mánáide. Lea buoret bargat oanehaš ja dávjá go guhká ja hárve. Buoremus lea oahpahit stohkosiid bokte vai oahppanmokta bistá. Dat maid váikkuha dasa ahte mánát geat leat hujut dahje ballet meaddit, eai nu vikka beasadallat bargguin. Jus leat mánát geat eai hálddaš bargguid, de sáhtta baicca bargat seamma barggu mángga ládje. Dáinna lágiin ožžot mángga vuogi bokte geahččaladdat, muhto hárjehallet seamma dáidduid (omd. bustávvaohppama) vaikko eai leat seamma barggut.

1. Govaid govvet birrasis

Oahppit galget neahttabreahtain (dahje mobiilatelefovnnain) govvet govaid birrasis. Go oahppit leat bargame omd. Mm-bustávain, de sihtá oahpaheaddji sin luohkkálanjas, skuvlafeaskáris dahje olgun govvet govaid mat álgat Mm-bustávain. Go buot oahppit leat govven omd. golbma gova, de sii bohtet sisa ja muitalit/čájehit earáide maid sii leat govven. Dáinna bargguin sáhttet viidásit bargat, omd. ráhkadit presentašuvnna dihtoris. Oahppi vállje muhtin govaid ja čállá mii govas lea, omd. «máhtu». 2. jahkeceahki oahppit dahje oahppit geat máhttet čállit ja lohkat, sáhttet čállit cealkagiid govvi. Go oahppi lea geargan presentašuvnnain, de čájeha presentašuvnna eará ohppiide stuora šearpmas. Dás ohppet oahppit bidjat govaid dokumentii ja válljet fontta bustávvi ja vurket dokumeantta dihtorii. Dá lea aktivitehta mainna sáhttá bargat sihke 1. ja 2. jahkeceahkis.

2. Ráhkadit filmma

Ráhkadit filmma gos oahppit omd. ráhkadit bustávaid rupmašiin go leat alfabehtain bargame. Juohke oahppi oázžu bustáva maid galgá ráhkadit rupmašiin. Jus lea bustávva masa dárbbášuvvojit guokte dahje eambo oahppi, de sii ráhkadit bustáva rupmašiin. Oahpaheaddji filbme dahje govve ohppiid go ráhkadit bustáva. Go leat geargan, de oahpaheaddji čuohppá/divvu filmmažiid/govaid nu ahte leat alfabehtalaččat maŋŋálaga ja ráhkada filmma dain. Filbmii sáhttá bidjat vel alfabehtalávaga, áinnas go oahppit ieža dan lávlot. Dát bargu heive maiddá eará fáttáide, nugo loguide ja go oahppit barget mearkabidjanbargguid.

3. Lávlut ja stoahkat

Lávlut lávlagiid maid lea gullan neahttaresurssas, omd. «Dál mun áibmui njuikestan». Oahpaheaddji oahpaha ohppiide lávlaga lihkestagaid, ja oahppit lávlot ja dahket lihkestagaid mat gullet lávlagii. Dát lávlla heive go leat loguiguin bargame. Eará evttohusat lohkolávlagiidda leat «Piera dearpá ovttain veahčiriin», «Vahkkobeavvit» ja «Áhku sávzzat».

Oahpaheaddji sáhttá válljet eará lávlagiid ja stohkosiid fáttáid mielde mainna oahppit leat bargame.

4. Bustávvafeasta

Go leat bargame ovttain bustávain, omd. Bb-bustávain, de oahpaheaddji bovde ohppiid bustávvafeastii maŋemus sámegiell diimmu go barget Bb-bustávain. Dan beaivái galget oahppit váldit mielde ovtta dingga mas lea Bb-bustávva. Jus ii hálit ahte oahppit galget váldit mielde dinggaid skuvlii, de sáhttá stoahkat dán stohkosa dinggaid haga. Dalle galget oahppit gávdat ovtta sáni mas lea Bb-bustávva sáni álggus, gasku dahje loahpas, omd. oabbá, beaivváš jna.

Oahppit čužžot ráiddus omd. skuvlafeaskáris go galget festii. Son gii galgá sisa, skoalkala uksii.

Oahpaheaddji rahpá uvssa ja jearrá: «*Gosa don leat vuolgán?*»

Oahppi vástida: «*Mun lean vuolgán B-festii.*»

Oahpaheaddji: «*Mii du namma lea?*» (Namma galgá álgit dainna bustávain mainna leat bargame)

Oahppi: «*Mu namma lea Beaivváš.*»

Oahpaheaddji: «*Boađe sisa!*»

Go boahtá sisa festii, de oahppi manná stoahkat earáiguin geat leat feasttas. Sii stohket iežaset ja earáid Bb-dinggaiguin dahje eará duhkorsaiguin mat leat luohkkálanjas. Stoahkan sáhttá bistit sullii kvártta. Go galgá vuolgit feasttas, de galgá ges gávdat sáni mas ii oba leat ge dat bustávva mainna leat bargame. Jus leat Bb-bustávain bargame, de galgá gávdat sáni mas ii leat Bb-bustávva, omd. dihtor, skohter, gohpu jna.

Dán stohkosis oahppit ohppet substantiivaid nugo biila, boazu, bussá, beana jna. go leat bargame omd. b-bustávain, ja nu viiddidit iežaset sátneriggodaga. Oahppit besset stoahkama bokte hárbhallat bustávaid.

5. Dramatiseren

Neaktit muiitalusaid maid lea lohkan neahttaressas, omd. neaktit «Rievvár suoláda bustávaid» dahje muhtin eará muiitalusa mii lea neahttabargguin.

6. Eará aktivitehtaevttohusat

Stasuvdnabarggut: iešguđet ládje hárbhallat ja ráhkadit omd. Bb-bustáva. Kiittain ráhkadit bustáva, čállit b-sániid, lohkat muiitalusaid main lea b-bustávva, sádduin/láiggiin ráhkadit b-bustáva ja dan liibmet árkii. Dása sáhtta oahpaheadji ieš gávdnat eará dahje lassi aktivitehtaid.

- Čállit ja sárgut govaid omd. muiitalusain.
- Sátneluohkáiguin bargat: vearbastohkosat, adjektiivačállosat, substantiivabarggut.

Teoriijaoss

Gávdnojit mánge vuogi mo oahpahit mánáid lohkat ja čállit. Dát leat dávjá vuodđuduvvon iešguđetlágán pedagogalaš vuolggasajiide ja oahpahusgiela iešvuodaide. Vaikko gávdnojit mánngalágán metodihkat, de sáhtá dáid juohkit golmma váldovuohká: syntehtalaš vuogit, analyhtalaš vuogit ja seaguhusvuogit (interaktiivvalaš vuogit). Lohkamis ja čállimis leat guokte buhtalas proseassa mat dáhpáhuvvet go olmmoš lohka. Nubbi bealli lea ahte sirre osiid unnit ovttaidahkan, analysa. Nubbi ges lea go bidjá unna oasáziid oktii stuorát ovttaidahkan, syntesa. Váldovuogit leat ožžon namaideaset dan mielde mii deattuhuvvo oahppanproseassa álggahettiin. Seaguhusvuohki lea go seaguha dan guokte vuogi. Dáin neahttabargguin lea geavahuvvon seaguhusvuohki.

Dás čilgejuvvo oanehaččat juohke váldometoda iešvuodát ja man jurddavuđđui vuodđuda barggu oahpahit ohppiid lohkat ja čállit. Oahpaheaddji berre dovdat váldovugiid jurddašemi ja metodihka vai buoremus lági mielde sáhtá láhčit oahppandili juohke oahppi dárbbuide. Oahppit ohppet iešguđet ládje, ja vuohki mii heive muhtimiidda, ii soaitte heivet earáide. Go oahpaheaddji dovda buot vugiid, de son sáhtá buorebut válljet mo oahpaha juohke oahppi dárbbu mielde. Oahpaheaddji berre maid bures dovdat lohkama ja čállima ovdáneami dásiid ja mo dain ávkkástallá oahpahusas, ja ferte bargat sihke lohkamiin ja čállimiin diđolaččat ja systemáhtalaččat.

Oahpahusvuogit

Syntehtalaš vuogit

Syntehtalaš vuohki lea ožžon nama dan proseassas masa biddjo eanemus fuomášupmi dain vugiin, namalassii syntesii dahje oktiibidjami. Vuogis lea fonema-grafema-oktavuohta guovddázis danne go váldá vuodu grafemas (ovttaskas bustávas dahje bustávvakombinašuvnnas) ja dasa gullelaš jietnadagas (fonemas). Vuohki heive bures gielaide main dihto grafemat oalle čavgadit gullet dihto jietnadagaide, nugo sámegielaš ja suomagielaš. Oahppit oahpahallet álggos bustávid ja bidjagohtet daid oktii sátnin go máhttet doarvái ollu bustávid. Dađistaga go ohppet bustávid, de geavahišgohtet dáid teavsttaid lohkamis ja čállimis. Dan dihte lea ortnet man mielde sisafievrrida bustávid, dehálaš dasa ahte sáhtá bustávain ráhkadit sániid. Duppalkonsonánttat sáhttet leat mánnái váddásat ipmirdit. Dan dihte ferte dáguhit stávvaljuogu. Oahppi berre oahppat juohkit sániid stávvaliidda ja gullat mat jietnadagat guđege stávvalis leat. Dalle sáhtá álkibut gullat mo sáni galgá čállit riektá. Dalle gullá maiddá galgá go leat duppal- vai eanilkonsonánta.

Analyhtalaš vuogit

Analyhtalaš vuohki lea ožžon nama dan vuodul mii lea álgolohkan- ja čállinoahpahusa váldoprinsihppan, namalassii analyseren dahje sirren. Dán vuogis lea jurdda ahte ii leat dušše bustávva mii váikkuha dasa maid ipmirda sisdoalus, muhto iešguđet bealit gielas ja muđui máhttu birra birra. Analyhtalaš vuogit deattuhit ipmárdusa, ja teavsttat leat sádnábut go čielga syntehtalaš vuohká heivehuvvon teavsttat. Vuogi váldodeaddu lea ahte oahpaha oahppi lohkat sániid olles sátnin, sátnegovvan, ovdal go oahpaha bustávid mat sánis leat. Oahppi sáhtá sáni hámi mielde

lohkat sáni, ii ge loga sáni bustávas bustávvi nu mo syntehtalaš vuogis. Analyhtalaš vugiin deattuha oahpahusa álggus allafrekveanta sániid. Oahppit ohppet bajil dovdat sániid ja nu ohppet lohkat vaikko eai máhteš buot bustávid. Oahpaheaddji veahkeha dasto oahppat odđa sániid lohkat dađistaga go ain ilbmet teavsttain. Dađistaga oahppit oahpahallet bustávid. Oahpahusas ii vuorut ovttage bustáva ovdalii earáid, ja oahpaheaddji dahje oahppi sáhtta ieš válljet guđiin bustávain bargagoahtá ovddemus. Vuohki geavahuvvo dávjá gielain main čállingiella rievdá ollu hupmangielas, dego engelasgielas.

Seaguhusvuogit (interaktiivvalaš vuogit)

Ollu oahpaheaddjit eai ane aivve syntehtalaš vuogi dahje analyhtalaš vuogi, muhto seaguhit dán guovtti vuogi. Dákkár vuogi gohčodit interaktiivvalaš vuohkin dahje seaguhusvuohkin ja geavahuvvojit elemeanttat sihke syntehtalaš vuogis ja analyhtalaš vuogis. Neahttabargguide lea válljejuvnon seaguhusvuohki go lea vuohki mii heive neahttabargguide. Oahppit besset oahppat bustávid dihto ortnega mielde, seammás go besset ovddidit sátneriggodaga ja ipmárdusa sin birrasa birra.

Bustávabargobihtáin, mii lea syntehtalaš vuohki, oahppit oahpahallet álggus bustávid ja bidjagohtet daid oktii sátnin go lea oahppan doarvái bustávid ahte sáhttet sániid ráhkadišgoahtit. Bustávvaortnet lea biddjon dainna lágiin ahte oahppit árrat galget sáhttit ráhkadit sániid dain, ja geavahišgoahtit daid teavsttaid lohkamis ja čállimis.

Bargobihtáin mas oahppit galget čatnat sániid govaide, lea ee. analyhtalaš vuohki. Dákkár bargobihtát bohtet neahttabargguid álggus, ja ulbmil lea ahte oahppit galget oahppat muhtin sátnegovaid dábálaš ja árgabeaivválaš sániin, vaikko eai leat vel oahppan buot bustávid. Oahppit ohppet dáiguin bargguiguin bajil dovdat sániid ja nu ohppet lohkat allafrekveantta sániid vaikko eai máhte buot bustávid. Dát sáhtta veahkehit ohppiid buorebut oahppat lohkat ja čállit, ja ohppiide šaddá álkibut lohkat teavsttaid.

Lohkama ja čállima ovdáneami dásit

Lohkama ja čállima ovdáneami sáhtta juohkit roavvásit njealji iešguđet dássái dahje muddui. Dásiid sáhtta dárbbu mielde juohkit ain eambo. Dásit sáhttet bistit guhkit dahje oanehat áiggi, ja leat ceahkit geainnu alde oahppat ortográfalaččat lohkat ja čállit, mii lea bajimus dási lohkan ja čállin. Dásit sáhttet maid neaktit veahá dássálagaid ovddit dási loahpageahčen ja maŋit dási álggahettiin, go oahppit ovddidit iešguđet beliid iežaset vuogi mielde. Ovdamearkka dihte sáhtta oahppi čállit muhtin sániid áibbas riehta ortográfalaččat ja eará sániid nu ahte leat illá logahahti.

Lohkama muttut

1. Pseudolohkan

Oahppi lea fuobmán ahte čálus sáhtta leat muitalus ja ahte dan sáhtta lohkat. Sáhtta gávdnat girjji ja vaikko doallat dan vulos oivviid ja lohkat dutnje muitalusa maid ieš hutká muitalettiin. Oahppi ii leat vuos riehta fuobmán ahte bustávain lea dihto hápmi. Dássi dávjá álgá juo ovdaskuvlaagis, sáhttet juo hui unnin ollet dán dássái.

2. Logográfalaš lohkan

Oahppi máhtta lohkat loguid ja eará mihtilmas teavsttaid. Son ii dovdda bustávid, muhto geahčča oppalaš gova ja dovda dan. Son máhtta lohkat sátnegovaid nugo ESSO, Rema 1000 jna. go oaidná dáid čállon logon. Jus Esso dahje eará logut leat čállojuvvon dábálaš bustávaiguin, de ii máhte lohkat. Soaitá muhtin namaid nugo iežas ja váhnemiid namaid dovdat sátnegovvan. Dát dássi lea dávjá ovdaskuvlaagis dahje álgojagi skuvllas.

Dán lohkan dássi lea dehálaš movttiidahttit máná beroštišgoahtit bustávain. Iežas bustávid dovtagoahtá mánna hui áigá, mealgat ovdal skuvlaagi. Okta oassedássi dán váldomuttus lea ahte oahppi geahčča sáni álggu ja loahpa ja de vel árvida mii siste lea dan vuodul maid leat ovdal lohkan. Oahppi dađistaga fuobma ahte ferte lohkat vel daid bustávid mat leat sáni siste. Ii loga systemáhtalaččat, muhto dovda muhtin osiid sániin.

3. Fonologalaš lohkan

Oahppi lohka bustávas bustávvi ja dađistaga maid stávvalis stávvalii. Oahppi sáhtta maiddái, dađistaga go oahppá lohkat, lohkat muhtin sániid bustávas bustávvi, eará sániid ges lohka stávvaliid mielde ja eará sániid lohka ortográfalaččat. Ovdamearkka dihte lohka olles oahpes sániid oktanaga, muhtin sániin lohka muhtin oahpes bustávvačoahkáziid oktanaga ja eará osiid ges stáve. Apmaset sániid stáve ollásit. Stáven lea dán oktavuodas ahte lohka bustávas bustávvi.

4. Ortográfalaš lohkan

Dát lea lohka bajimus dássi lohkamis, ja dán ládje eanas čeahpes lohkit lohket. Dán dássi sáhttet leat erohusat vaikko gullet seamma dássi. Olmmoš lohka olles sániid njuovžilit, sihkkarit ja ovttatmanos. Oahppi dovda bajil ollu sátnegovaid ja dekode daid almmá váttisvuodaid haga. Jus bohtet hui guhkes dahje amas sáni, de geavaha stávema veahkin dekodet sáni, muhto dát maid dáhpáhuvá jođánit, ii ge hilljut lohkanleavttu namuhan veara. Lohkan lea automatiserejuvvon, ja váldodeaddu biddjo ipmirdit teakstasisdoalu.

Sáhtta leat váttis mearridit lea go oahppi fonologalaš vai ortográfalaš lohki. Dalle ferte geahččat oppalaš lohkan dássi ja dan vuodul árvvoštallat.

Árvvoštallan

Árvvoštallat oahppama lea buorre reaidu oaidnit man dásis oahppi lea ja maid oahppi lea oahppan. Árvvoštallan galgá leat mielde ovddideame oahppama ja gelbbolašvuoda fágas. Oahppit čájehit ja ovddidit gealbbuset sámegeielas vuosttašgiellan 1. ja 2. ceahkis go servet iešguđetlágán njálmmálaš, čálalaš, praktihkalaš ja stoahkanlágán doaimmaide. Sii čájehit gelbbolašvuoda go lohket teavsttaid ja ipmirdit daid, ja čállet iežaset teavsttaid gieđain ja digitála reaiduiguin.

Árvvoštallan dahkko dađistaga ja oppalaččat. Oppalaš árvvoštallan dahkko skuvlajagi loahpas. Dađistaga árvvoštallan ges dahkko čađat, omd. go ain geargá odđa fáttáin.

Dađistaga árvvoštallan

Dađistaga árvvoštallama galgá oahpaheaddji dahkat čađat, ja dat galgá leat mielde ovddideame oahppama ja gelbbolašvuoda fágas. Oahpaheaddji ja oahppi galgaba gulahallat oahppi ovdáneami birra fágaságastallamis. Oahpaheaddji galgá skuvlajagi álggus álgit dađistaga árvvoštallamiin ja fágaságastallamiin vai ohppiide šaddet buorit rutiinnat dasa. Dađistaga árvvoštallama ulbmil lea fuobmát vugiid mo oahppi oahppá buoremusat.

Oahpaheaddji galgá diktit ohppiid váikkuhit oahpahussii ja árvvosmahttit oahppanhálu vai oahppit besset ovddidit ja čájehit gealbbuset mánggabealat bargovugiid bokte. Oahpaheaddji ja oahppit galget gulahallat ohppiid ovdáneami birra, ja oahppit galget beassat geahččaladdat.

1. ja 2. jahkeceahki ohppiid várás heive bures geavahit **fágaságastallama** oahppi ovdáneami birra. Oahpaheaddji ságastallá ovttaskas ohppiin omd. maid oahppi lea oahppan, maid háliida eambbo oahppat ja mo sáhtá eambbo oahppat fáttá birra. Oahpaheaddji galgá rávvat oahppi mo sáhtá viidásit bargat vai olaha mihtuid fáttás, ja heivehit oahpahusa nu ahte oahppit besset rávvagiid geavahit lohkanálggaid, čállingálggaid ja njálmmálaš gálggaid ovddideamis.

Dán skovi sáhtá geavahit fágaságastallamis:

Máhtán Maid mun lean oahppan	Máhtán veaháš Maid áiggošin eambbo oahppat	In máhte Mii lea váttis ja mo sáhtán eambbo oahppat dan birra

Oahppit sáhttet maiddá gaskaneaset ságastallat barggu birra mii galgá árvvoštallot, vai šaddet eambbo dihtomielalaččat mii lea bures bargon ja mainna fertejit eambbo bargat.

Iešárvoštallan lea go oahppi ieš máhtá smiehttat iežas oahppama, barggu, ovdáneami ja máhtu birra. Iešárvoštallan addá sihke oahppái, oahpaheaddjái ja váhnemiidda buoret ipmárdusa oahppi hástalusain ja maid mihtuid ferte bidjat vai buorida oahppama. Go oahppi ja oahpaheaddji gávdnaba buriid vugiid mo oahppi oahppá, de dat ovddida oahppama. Go oahppi hárvána iežas oahppama árvvoštallat ja bidjat alcces mihtuid, de dat sáhtá leat hui movttiidahtti viidásit oahppamii go ieš oaidná mo ovdána.

Eará iešárvoštallanvuogit leat ee. čállit logga dahje čállit guokte dingga maid lea oahppan, ja ovtta dingga maid imaštallá mañnel oahpahusa.

Dán mun lean oahppan:	1. _____ 2. _____
Dán mun áiggošin oahppat:	1. _____

Árvvoštallanskovi ovdamearka

Oahpaheaddji vällje ieš dahje ovttas ohppiin árvvoštallankriteriaid skovvái. Ii leat ulbmil ahte oahpaheaddji galgá buot árvvoštallat juohke diimmu mañnel. Oahpaheaddji vällje maid lea dárbbášlaš árvvoštallat. Ovdamearka čájeha mo sáhttá árvvoštallat mañnel go oahppi lea bargan m-bustávain. Oahppi galgá russet dan ruktui mas son árvvoštallá iežas.

(Árvvoštallankriteriat)	(Alla boadusolahus) (duhtavaš)	(Gaskamearálaš boadusolahus) (doivvolaš)	(Vuollegis boadusolahus) (duhtameahttun)
Mun máhtán ...			
Čállit stuora ja unna m			
Čállit sániid main lea m-bustávva			
Lohkat ja čállit sániid main m-bustávva lea gasku ja loahpas			

Lohkangealbbu ovdánahttin

Oahppit galget máhttit lohkat iešguđetlágán teavsttaid ja reflekteeret daid birra ja geavahit lohkama oahppamii ja lohkanilu ovddideapmái. Oahppit galget lohkat mánggalágán ja viiddis meari digitála teavsttaid. Teavsttat galget čatnasit ohppiid iežaset dálááigái ja dološ ja dálá sámii kultuvrii ja muitalanárbevieruide. Čáppagirjjálašvuoda ja áššeteavsttaid lohkamiin oahppit galget oažžut estehtalaš vásáhusaid ja beassat áššiin beroštišgoahhtit. Sii galget imaštallat, oahppat ja ipmirdit eará olbmuid jurdagiid ja eallineavttuid. Oahppit galget árvvoštallat teavsttaid ja kritihkalaččat reflekteeret teavsttaid relevánssa, jáhkehahttivuoda ja váikkuhanfámu hárrái.

Máhttit lohkat

Oahppit galget máhttit lohkat digitálalaččat. Sámeielas vuosttašgiellan lea erenoamáš ovddasvástádus lohkanálggaid oahpahit. Lohkanmáhttu ovddideapmi vuolgá álgooahpahusa dekodengálggaid ja lohkanipmárdusa ovddideamis, dasa ahte máhtta lohkat ja ipmirdit mánggalágán teakstašlájaid ipmárdusain ja iešguđetlágán ulbmiliiguin. Máhttit lohkat mearkkaša ahte máhtta geavahit iešguđetlágán strategijaid lohkat digitála čállosiid. Oahppit galget máhttit lohkat oktilaš teavsttaid ja ovtastuvvon teavsttaid, main leat sihke čállosat, govat ja eará albmanahttinuogit. Dása gullá maid dat ahte oahppi ipmirda ja máhtta geavahit sámii doahpágiid, sániid ja dadjanvugiid mat gullet loguide, sturrodagaide ja mihttoovttadagaide, lassin symbolaide ja govvosiidda, mat geavahuvvojit iešguđetlágán teavsttain. Dása gullá maid ahte máhtta identifiseret ja dulkot dieđuid iešguđetlágán teavsttain, diagrámmain ja earálágán visuálalaš govvidemiin, ja máhtta árvvoštallat sisdoalu. Fágas lea erenoamáš ovddasvástádus ovddidit ohppiid gelbbolašvuoda lohkat sihke áššeprosa ja čáppagirjjálašvuoda ja árvvoštallat teavsttaid kritihkalaččat ja reflekteeret teavsttaid sisdoalu hárrái.

Čállingealbbu ovdánahttin

Oahppit galget dovdat ahte lea gávnnaš ovddidit čálalaš gálggaid, ráhkadit teavsttaid ja gulahallet čálalaččat. Oahppit galget máhttit válljet makkár čálalaš albmanahttinuogi áigot geavahit, ulbmila, fáttá, sisdoalu ja vuostáiváldi mielde. Sii galget máhttit árvvoštallat iežaset ja earáid teavsttaid ja buoridit daid earáid mearkkašumiid vuodul. Sii galget maid máhttit čállit digitála reaiduiguin. Oahppit galget oahppat válljet ja geavahit heivvolaš digitála giella- ja gulahallanteknologiija teavsttaid ráhkadeapmái, sihke okto ja earáiguin ovttas.

Máhttit čállit

Máhttit čállit lea go máhtta čállit iešguđetšlájat teavsttaid. Sámeielas vuosttašgiellan lea erenoamáš ovddasvástádus ohppiid oahpahit čállit. Čállinmáhttu ovdáneapmi vuolgá das go ipmirda oktavuoda njálmmálaš ja čálalaš teavstta gaskka, dasa ahte máhtta plánat, hábmet ja divodit iešguđetlágán teakstašlájaid mat leat heivehuvvon ulbmilii, sisdollui, mediumii ja vuostáiváldái. Fága bokte galget oahppit ovddidit gelbbolašvuoda riektáčállimis ja teakstahábmemis ja máhttit iešguđetlágán lahkoneami čállimii geavahit. Oahppit galget oahppat hálddašit iešguđetlágán čállinstrategijaid, ovddidit persovnnalaš čálalaš albmanahttinvugiid ja oahppanproseassas geavahit čállima reaidun. Sámeielas vuosttašgiellan lea ovddasvástádus vuoddočállinoahpahussii ja dasa ahte oahppit ovddidit boallobeavdegeavaheami.

Kárten

Oahpaheaddji dárbbasa ollislaš gova ohppiid čállinovdáneamis ja hástalusain, vai sáhtá heivehit oahpahusa ja vai sáhtá johtileamos lági mielde álggahit doaibmajuid. Dasa lassin lea ohppiin riekti oažžut máhcahagaid fágalaš ovdáneamis. Oahpaheaddji oahppiárvvoštallan, «árvvoštallan oahppama dihtii» (vurdering for læring) lea oassi ohppiid oahppanproseassas.

4. jahkeceahki sámegielhága *Ulun Dulun Heargi Loahppa* rávagirjjiis lea kártenreaidu mas lea čállinovdánahttinráidalas, mii čilge vurdojuvvon čállinovdáneami. Skovi sáhtá geavahit 1.–4. ceahkis. Skovvi lea ávkkálaš formatiiva árvvoštallamis ja heivehuvvon oahpahasas.

Čállinbargoevttohusat 1. ja 2. jahkeceahkis

Neahttaoahpponeavvu čállinbargguid lassin leat dás evttohusat eanet čállinbargguide, maiguin sáhtá bargat.

1. Suokkardalli čállinbarggut

Suokkardalli čállinbarggut leat dávjá čállinbarggut maid čadaha manjá mieldelohkama. Mieldelohkanteavsttat doibmet ovdamearkateakstan ohppiide. Oahpaheaddji dohkkeha ja doarju ohppiid sin čállinbarggus vaikko riektáčállin lea váilevaš ja čuovvu jietnadagaid.

Ná sáhtá oahpaheaddji bargat:

- Loga ovdamearkateavstta ohppiiguin ja ságastallet teakstadovdomearkkaid birra.
- Fuolat ahte oahppit áddejit mii dákkármáallet teavstta áigumuš lea, mii ulbmil lea ja maid teaksta sisttisoallá.
- Ráhkát ovdamearkka dihtii modeallateavstta ovtta ohppiiguin ja čále dan távvalii/bábirtávvalii. Galggat leat eksplisihhta, lea čállima proseassa ja «jurddašeapmi» maid čadahat, mii lea dehálaš. Ii galgga ovdanbuktit gárvves teavstta ohppiide.
- Atte ohppiide sisdoalu sin teavsttaide ságastallama bokte ja movttiidahte ohppiid evttohusaid buktit.
- Čále távvalii evttohusaid heivvolaš sániiguin. Sihke oahppit ja oahpaheaddji sáhttet evttohit.
- Atte ohppiide čállinhálldašanstrategiijaid
  - Don sáhtát jearrat oahpaheaddjis mo sáni čállit
  - Don sáhtát távvalis lohkat sániid ja geavahit daid
  - Don sáhtát girjjiis lohkat ja doppe luoikkahit sániid
  - Oahpaheaddji sáhtá čállit du ovddas
  - Don sáhtát tevdnet

2. Guovdilastit čállindoaimmaid

Čállinoahpahusas sáhtta geavahit vulobeale bajilgova sihkkarastit mánggabealat teakstamálegeavaheami. Dat sáhtta maid veahkehit ohppiid čálmustahttit ahte čállagis leat iešgudetlágán doaimmat.

Čállindoaimmat	Ovdamearkkat
Sáhtta váikkuhit earáide	Ovdanbuktit iežas sávaldagaid sávaldatlisttuid bokte Lihpuide čállit evttohusaid (jitnositlohkangirji, luohkkánjuolggadusat, stoahkan) Reklameret juoga maid háliida addit almmuhusain maid henge diehtujuohkintávvalii
Sáhtta doalahit oktavuoda earáiguin	Sáddet dearvvuodaid SMS, poastakoartta ja breava bokte Bovdet doaluide Čállit logga oahpaheaddjái
Sáhtta reflekeret ja jurddašit geat mii leat	Ovdanbuktit iežas bearraša uksagalbii, sohkamurrii Ovdanbuktit iežas nama ja čujuhusa konvoluhttii ja poastakortii Jurddašit masa liiko ja čállit vuordámušaid listtuide
Sáhtta govvidit	Jurddakártii deavdit maid diehtit Čilget juoidá faktateavsttain Čilget mo bargat juoidá bagadusaid ja biepmoráhkadanneavvagiid bokte Fievrridit statistihka das maid bargat (girjiid maid lea lohkan jna.)
Sáhtta guorahallat ja oahppat	Čielggadit maid galgá oahppat jurddakárttain dahje ulbmiliin Árvvoštallat logga bokte maid oahppan lea Oaivilat girji birra maid lea lohkan dahje gullan, ja dan čállit Referáhta bokte báhkodit/ovdanbuktit juoidá mii lea dáhpáhuvvan dahje maid lea vásihan
Sáhtta govahallat juoidá	Muitalit teavsttaiguin ja tevnnegiiguin Diktet ja ráhkadit vearssaid ja hoahkamiid/njuolggadusaid Guoimmuhit árvádusaiguin ja cukcasiiguin

3. Teakstahuksehus

Oahpaheaddji mánge govaid muhtin govvgirjjiis. Oahpaheaddji modellere ohppiide mo teaksta/muitalus lea huksejuvvon álggahusain, dáhpáhuhusain ja loahpahusain. Oahppit bidjet govaid rivttes ortnegii: álgu, váldoassi/dáhpáhus ja loahppa.

Oahppit henjejit govaid báddái mii lea seaidnái biddjon. Bátti vuolábealde leat golbma ivdneárkka maid bajábeallái oahppit henjejit govaid mat heivejit bajilčállagiidda: álgu, dáhpáhus ja loahppa. Oahppit, guoktásat-guoktásat, ovttas čállet oanehis teavstta/cealkaga juohke govvii.

DÁHPÁHUS		ÁLGGAHUS		LOAHPAHUS

4. Oahpaheaddji lohka mitalusa álggu

Lea dehálaš ahte oahpaheaddji dávjá lohka girjiid ohppiide. Movttiidahtti lohkanvásáhusat addet ohppiide minstariid ja ovdagovaid ohppiid čállimii ja lohkamii. Jitnositlohkama olis ožžot buot oahppit seamma vásáhusaid. Girjjálašvuodas oahppit deivet teakstamáilmmi, gos čála lea ukša máilbmái mii appellere ohppiid áiccuide, oaivái ja váibmui – modealla ja motivašuvdna čállimii.

Arvedávgeguolli <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	Oahppit čállet viidasit – maid don gáttát dáhpáhuvvat? Ovdamearka lohkantekstii sáhtta leat <i>Regnbuefisk</i> -girji (Marcus Pfister, https://bokelskere.no/bok/regnbuefisk/132039/) maid oahpaheaddji lohka sámegillii.
--	---

5. Čállinbisáneapmi

Čállinbisáneamis sáhtta geavahit iešguđetlágán giellafáttáid, nugo earkil- ja duppalkonsonánttaid, cealkagiid ja stávvaliid, olgoskuvlla oktavuodas. Oahpaheaddji ferte ovdagihtii jurddašan mat čállinbisáneamit heivejit ja galle čállinbisáneami áigu geavahit.

Čállinbisáneamis leat golbma oasi:

1. oassi: álgaheapmi

- Mitalit ohppiide fáttá birra, sáhtta leat ovdamearkka dihte alfabehta.
- Lávlut lávlaga fáttá birra. Musihkka lea iešalddis dehálaš ja sáhtta jovkui addit buori movtta. Ii leat ovtto álki gávdnat heivvolaš lávlaga, muhto geahččal.
- Geahččat bargoárkka ovttas. Alfabehtabargoárkka oktavuodas sáhtta ohppiide čilget ahte livččii buorre jus nagodit gávdnat mánga sáni, mat álget seamma bustávain.
- Juohkit bliánttaid, čállindulbosa ja bargoárkka juohke oahppanustitbárrii.

2. oassi: mátki mas leat čállinbisáneamit

- Vázzit ovttas oahppanustibiin (bargojoavku).
- Go bargojoavkkut ollejit vuosttaš čállinbisáneapmái, de ožžot 2 minuhta čállit buot sániid maid nagodit ádaide maid oidnet. Oahpaheaddji váruha áiggi, bidjá ohppiid johtui ja bisseha. Bargadettiin oahpaheaddji movttiidahtta, veahkeha ja bagada ohppiid.
- Čállinbisáneami ovdamearkkat sáhttet leat: stoahkanšillju, mánáidgárđi, gilvvagieddi, rássegieddi, vuovderavda, geaidnoravda, girku luhtte jna.

3. oassi: čoahkkáigeassu

- Go lea ollen mearrebáikái, de loahpahuvvo oktasaš čoahkkáigeasuin. Lea dehálaš ahte oahppit čohkkájit ovttas oahppanustibiin.
Jus alfabehta lea fáddán, de gehččet bargoárkka bustávas bustávvi. Oahppit mitalit joavkkuid mielde maid sániid leat čállán iešguđet bustávvi. Jus oahppit eai leat gávdnan sániid, de sáhttet oažžut veahki gávdnat sániid dahje jearrat eará ohppiin. Lea dehálaš ahte oahpaheaddji kommentere sániid ja veahkeha masa sániid sáhtta čatnat:
  - Diet lei goallossátni, mat sánit leat goallostuvvon?
  - Čállo go sátni earkil- vai duppalkonsonánttain?
  - Lea go sánis diftonga? Guhte?

Muhtumin maiddái heive jearrat: «Gos oinniidet dan?». Lea dalle vuogas ovdamearkka dihte hárhallat postposišuvnnaid: «Máhtu oidnui lastta *alde*», «Máđu gávnaime lastta *vuolde*», «Rási bálddas lei unna geađggáš».

- Muhtin sáhtta čohkket bargoárkkaid ja máhcahaga addit bargojoavkkuide. Jus čállinbisáneami ulbmil lea stávet sániid riekta, de sáhtta oahpaheaddji čohkket bargoárkkaid ja dárkkistit ja divvut daid. Manjit beavvi sáhttet oahppit oažžut bargun čállit ovttá linnjá čállingirjái dan sáni / daid sániid maid eai leat stáven riekta. Liigebargu sáhtta leat geavahit sáni muhtin cealkagis. Dasto sáhtta oktasaš čoahkkáigeassu gos juohke oahppanbárra beassá mitalit muhtin sáni birra maid leat divvon.
- Lávlut mángii vahkus lávlaga mainna čállinbisáneapmi álggahuvvui, ja ságastallat maid oidne ja maid ohppe. Gearduheapmi lea dehálaš!

Bargoárkkat

Alfabehta

Geahčči bures mat oidnojit iežade birra. Gávdni sániid iešguđet bustávvi.

- Maida bustávaide lea álki gávdnat sániid?
- Maida bustávaide lea váttis gávdnat sániid?
- Manne son nie lea?

A	M
Á	N
B	Ŋ
C	O
Č	P
D	R
Đ	S
E	Š
F	T
G	Ʀ
H	U
I	V
J	Z
K	Ž
L	

Čállit cealkagiid

Maid oainnát iežat birra?

Geavat muitolisttu dárkkistit ahte leat muitán stuora bustáva, gaskka ja čuoggá cealkagiin.

Cealkagiid oktavuodas sáhttet bargojoavkkut:

- Čállit «Mun oainnán»-cealkagiid: Čále cealkaga mas muitalat maid oainnát iežat birra.
  - Čállinbisáneapmi 1: Čále maid oainnát
  - Čállinbisáneapmi 2: Čále maid oainnát
  - Čállinbisáneapmi 3: Čále maid oainnát
- Čállit «Mun diedán»-cealkagiid: Čállinbisáneapmi mas oahppit sáhttet čállit maid sii dihtet, ovdamearkka dihte:
  - Čállinbisáneapmi 1: sihkkel (maid diedát sihkkela birra? Hupmat ovttas dan birra.)
  - Čállinbisáneapmi 2: johka
  - Čállinbisáneapmi 3: čiekčanšillju

Lea dehálaš ahte oahppit geavahit muitolisttu iskat leat go muitán stuora bustáva, gaskka ja čuoggá.

Man sáni birra jurddašan?

Oahppit barget oahppanustibiin. Muhtin bustávat leat beavddi alde. Nubbi oahppi bardá bustávid sátnin ja čállá dan čállingirjái nu, ahte nubbi ii oainne. Dasto seaguha son bustávid nu ahte leat hiluid háluid. Nubbi oahppi galgá dál bustávain ráhkadit dan sáni maid son jáhkká nubbi lei ráhkadan. Nuppi vuoru lonuheaba oahppi guovttos rollaid.

Čállinbisáneapmi 1

Mun lean muitán:

- 😊 stuora bustáva
- 😊 gaskka
- 😊 čuoggá

Čállinbisáneapmi 2

Mun lean muitán:

- 😊 stuora bustáva
- 😊 gaskka
- 😊 čuoggá

Čállinbisáneapmi 3

Mun lean muitán:

- 😊 stuora bustáva
- 😊 gaskka
- 😊 čuoggá

Man sáni birra jurddašan?

Oahppit barget oahppanustibiin. Muhtin bustávat leat beavddi alde. Nubbi oahppi bardá bustávid sátnin ja čállá dan čállingirjái nu, ahte nubbi ii oainne. Dasto seaguha son bustávid nu ahte leat hiluid háluid. Nubbi oahppi galgá dál bustávain ráhkadit dan sáni maid son jáhkká nubbi lei ráhkadan. Nuppi vuoru lonuheaba oahppi guovttos rollaid.

Mun máhtán čállit-girji

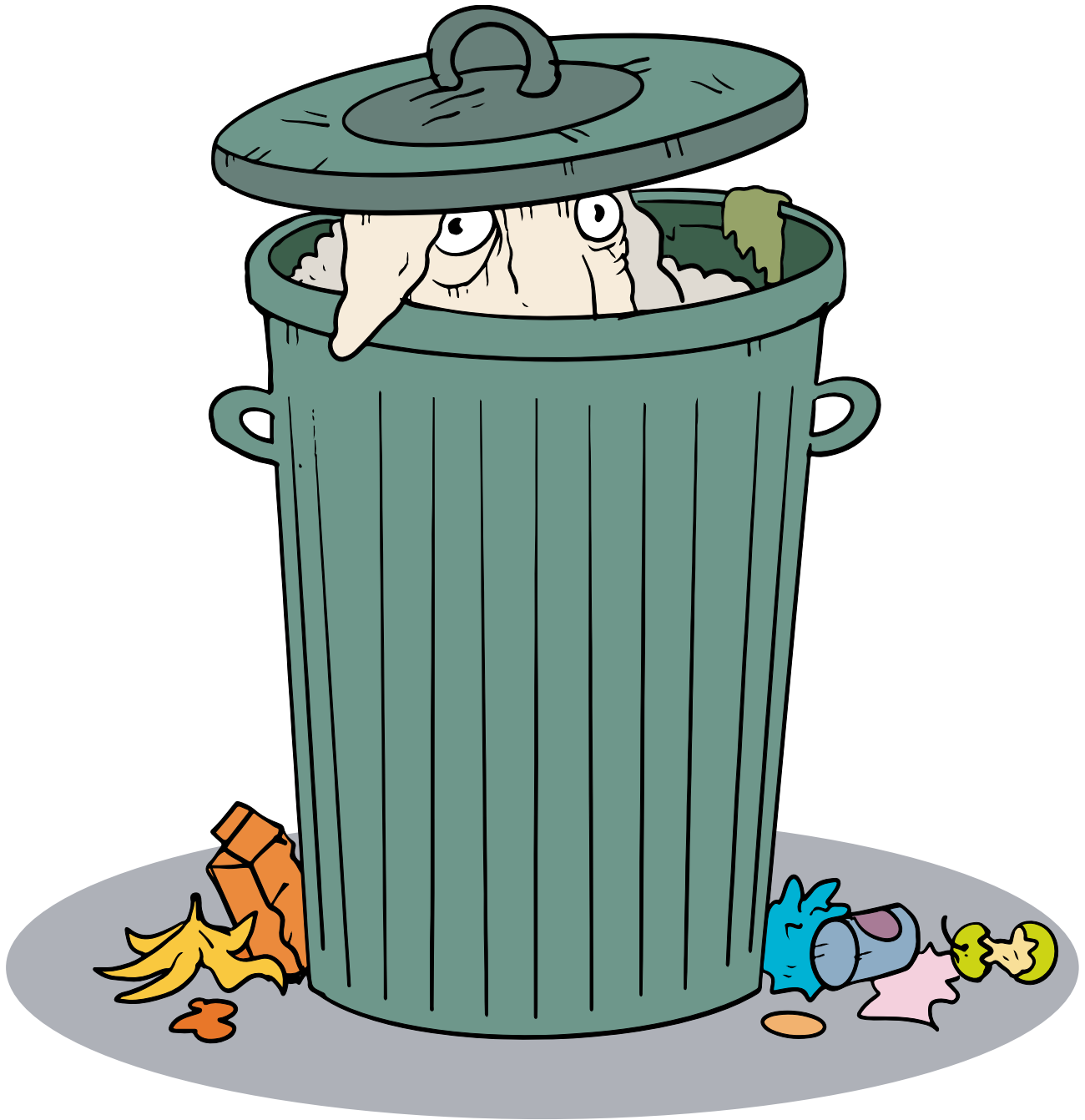
Girjjs lea álgošiidu ja okta siidu juohke bustáva nammii. Son guhte háliida, sáhtta maid gova sárgut.

A a	Á á	B b	C c
Č č	D d	Đ đ	E e
F f	G g	H h	I i
J j	K k	L l	M m
N n	Ŋ ŋ	O o	P p
R r	S s	Š š	T t
Ʀ Ʀ	U u	V v	Z z
Ž ž			

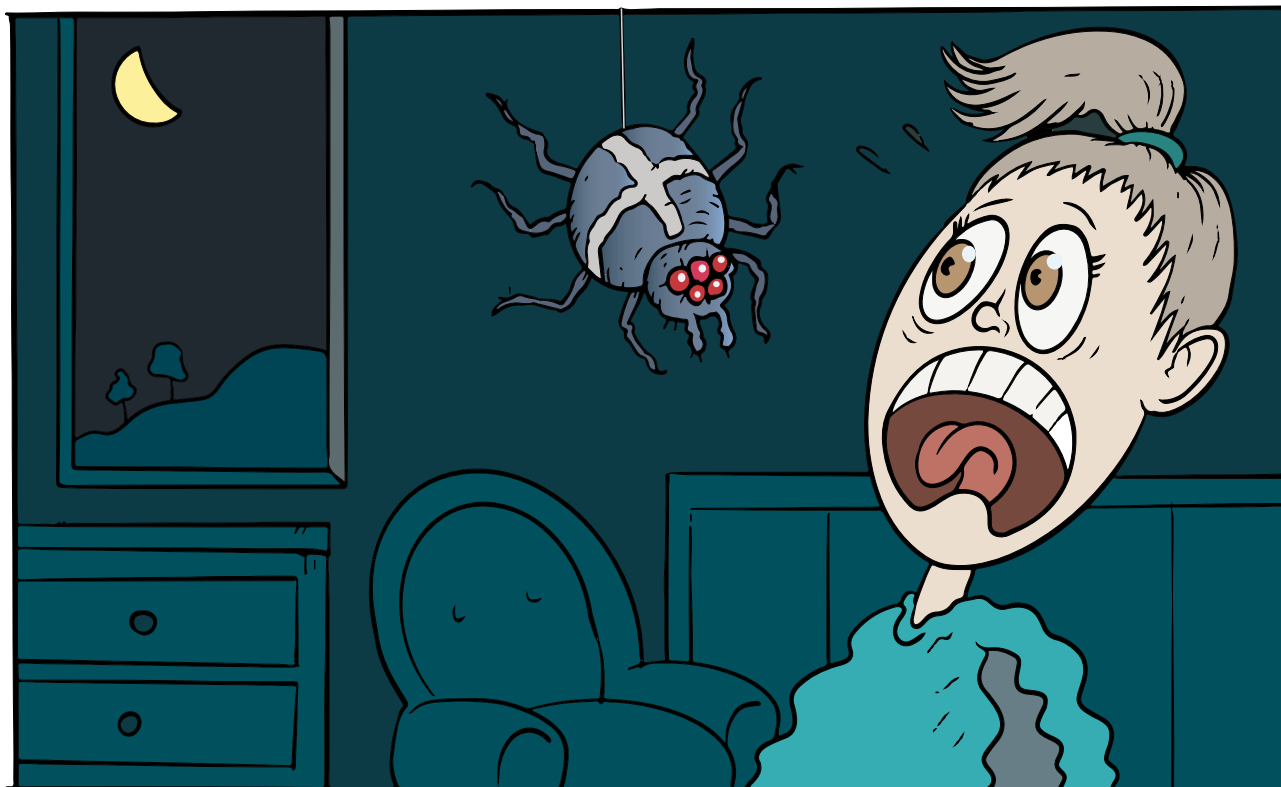
Čállinálggaheamit

Čállinálggaheamiid sáhtta lamineret ja vurket. Juohke oahppi oažžu iežas čállingirjji čállinálggaheamiid várás. Laminerejuvvon čállinálggaheamiid sáhtta maid geavahit njálmmálaš doaimman, mas oahppit sáhttet ovtta ráhkadit njálmmálaš muitalusa.

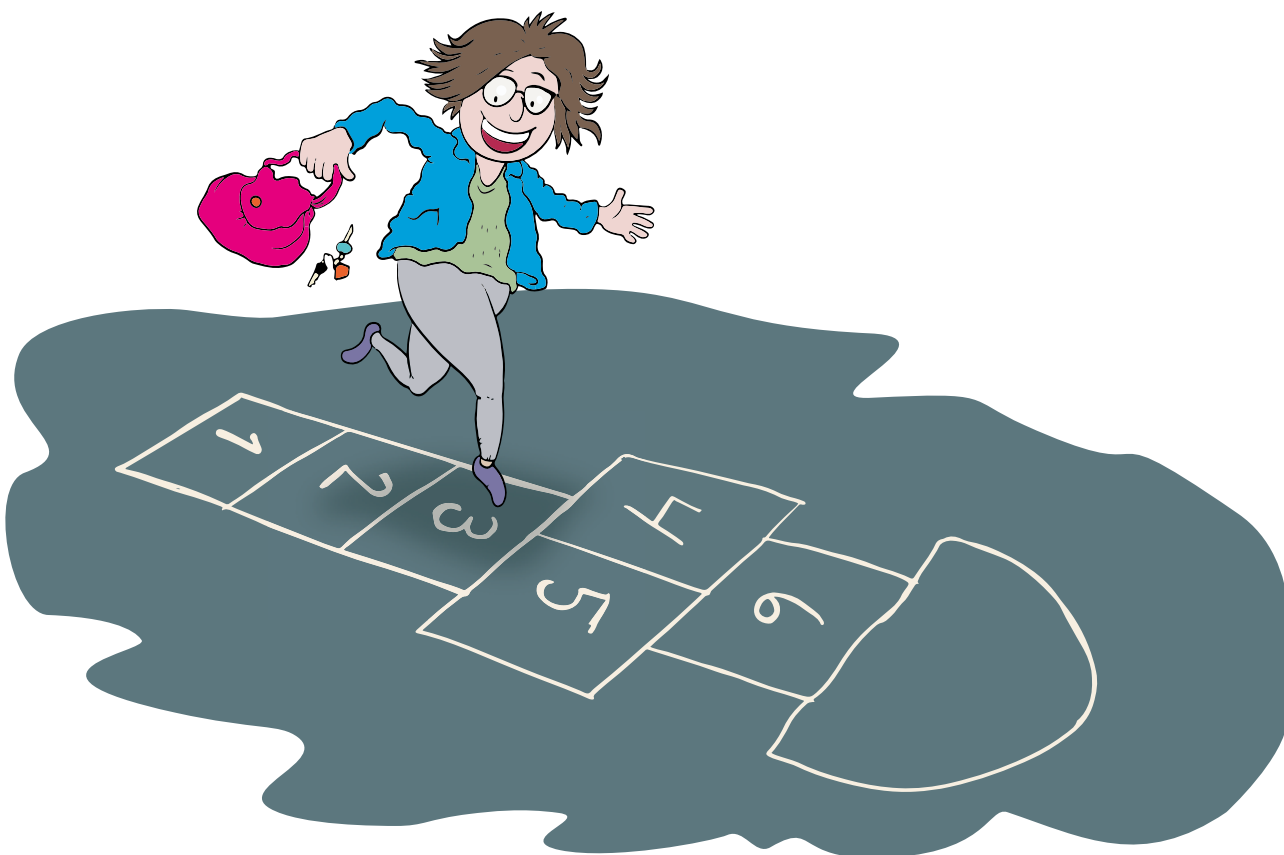
Doapparbiila idista birra mohki ...

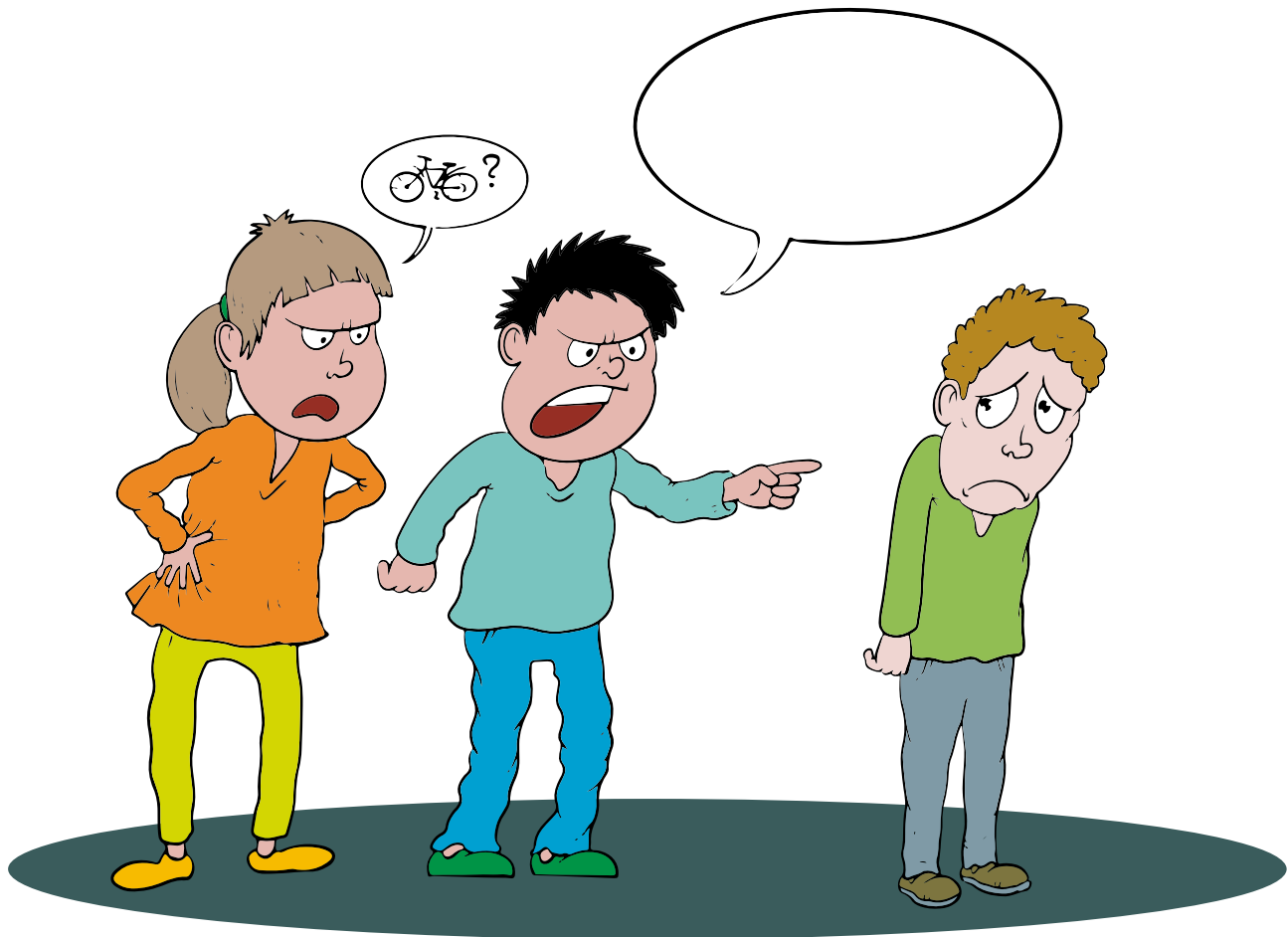
Sáijá ballá heavnnis dego jápmimis. Fáhkka ...

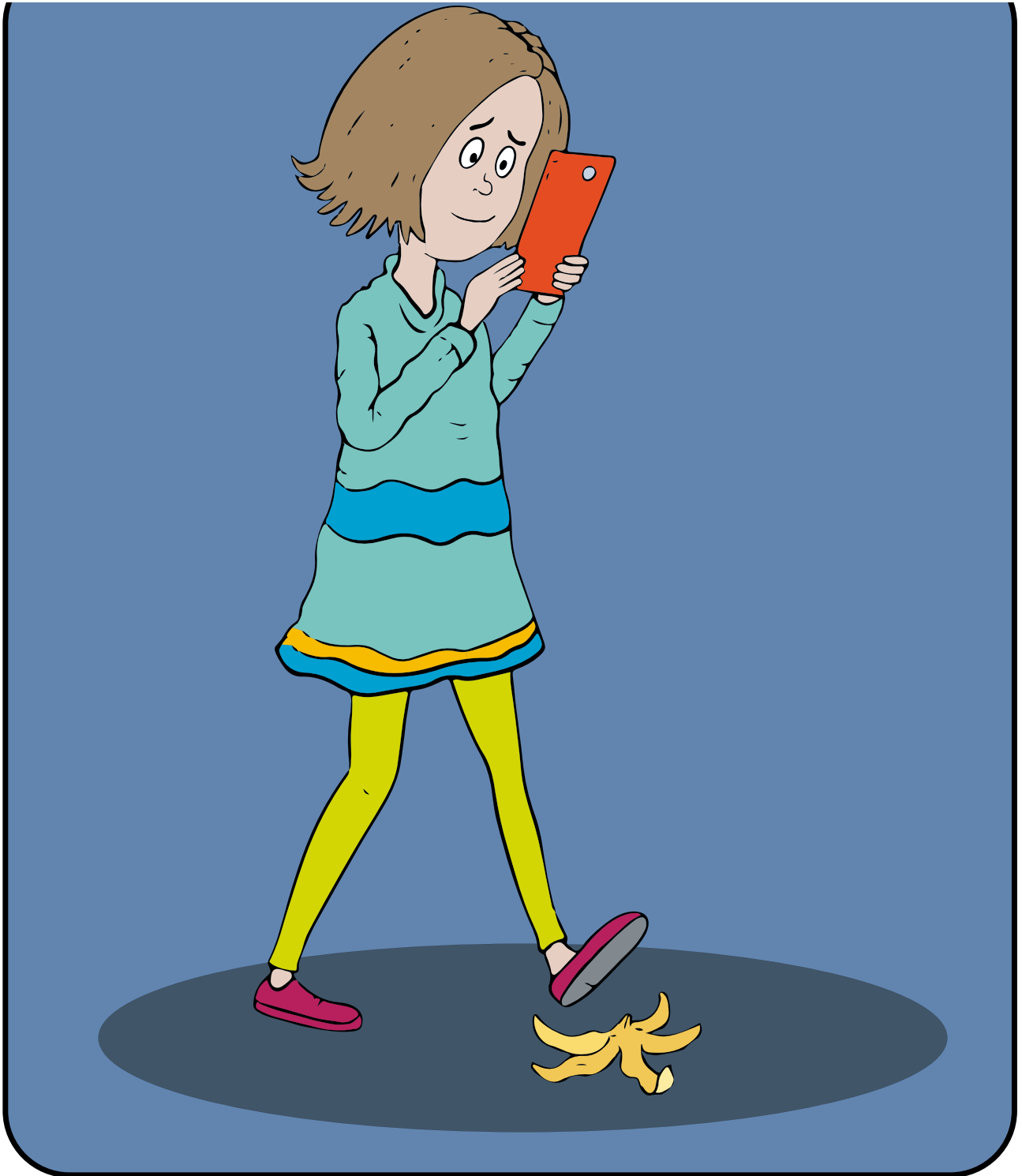
Oahpaheaddji čin̄ku, muhto de ...

Buohkat dadje ahte Heike lei suoládan sihkkela, muhto ...

Sunná ii oaidnán ahte láhttis lei banánagarra ...

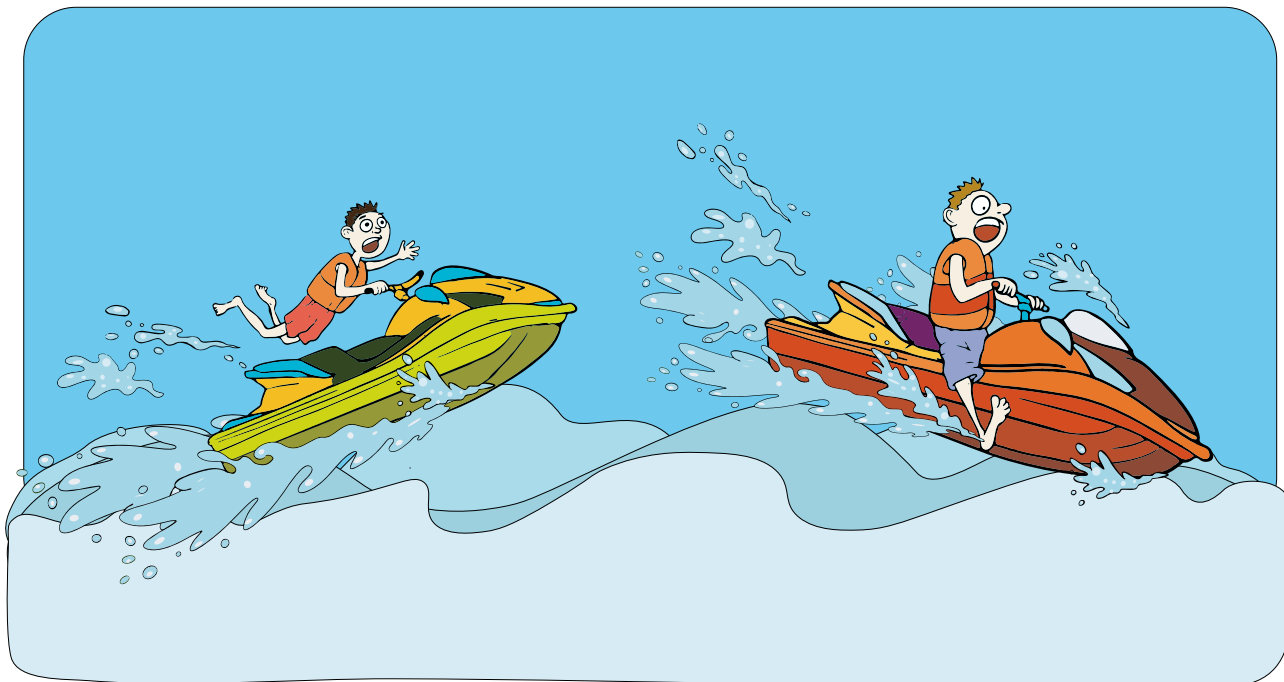
Lemet gáhtá go son ...

- Dáppe háisu, dajai guorranbeana ...

Nigá ja Ánde leigga čáhceskohteriiguin vuodjime, muhto ...

Somás čállindoaimma

Dán čállindoaimmii dárbbášuvvojit stuora guoros birccut ja tevdnenárkkat dahje čállingirji.

Leat njeallje birccu: guokte adjektiivvaide, okta substantiivii ja okta verbii. Oahpaheaddji čállá sániid sátnejahkeeahkiid mielde stuorra guoros birccuide.

- 1 Birccastit buot birccuiguin. Sáhtta maiddái válljet adjektiivabirccuiguin ja substantiivabirccuiguin birccustit.
- 2 Tevdnenárkkii galgá sárgut gova ja čállit cealkaga daiguin sániiguin maid lea birccastan.

Čállinrámmat

Čállinrámmat leat veahkkinn ohppiide čállinbarggus. Oahpaheaddji oahpaha ja modellere mo čállinrámmaid galgá geavahit. Álgooahpahas berre čállinproseassa juohkit oasážiidda, main árvvoštallan ja máhcahat leat lunddolaš oassin olles proseassas.

1. oasis lea dehálaš čállingielain bargat. Dán dási čálliid teavsttain ii leat giella nu rikkis. Oahpaheaddji bargu lea ohppiid dahkat dasa diđolažžan. Oahppit ožžot bargun ohcat jurddakárttas sániid mat govvidit gihci. Oahpaheaddji merke adjektiivvaid seamma ivnniin, vai oahppit oidnet adjektiivvaid.

1. oasis: Hukset máhtu

Dán oasis oahppit ja oahpaheaddji háhket gelbbolašvuoda fáttá birra. Joavku ráhkada oktasaš jurddakártta masa oahpaheaddji čállá sániid mat govvidit gihci. Oahpaheaddji ja oahppit ovttas gávdnet adjektiivvaid ja vearbaid mat heivejit. Oahpaheaddji ovdanbuktá gažaldagaid mat veahkehit ohppiid reflekeret, gávdnat duogášdieđuid ja mat addet ohppiide ođđa doabaipmárdusa ja máhtolašvuoda.

- Maid diehtibehtet gihci birra?
- Mo lea olggosoidnit?
- Masa gihcci lea čeahppi?

Guoktásat-guoktásat ságastallet ovttas ovdal go humadit evttohusaid birra joavkkus. Oahpaheaddji sáhtta áicat ja árvvoštallat ohppiid oassálastima. Oahpaheaddji čállá ohppiid evttohusaid jurddakártti.

Čállit ja juogadit

Iešheanalaš bargun, jurddakártta maŋŋá, sáhttet oahppit jurddašančállit buot maid dihtet gihci birra. Muhtumat nagodit ieža čállit, earát dárbbasit jurddakártta ja vel gova gihcis doarjjan. Oahppit ožžot 10–12 minuhta bargoáiggi.

Juohke oahppi ovdanbuktá ovtta cealkaga – oahpaheaddji čállá cealkagiid.

2. oasis: Modeallateavstta guorahallat (dekonstrueret)

Oahpaheaddji lohká jitnosit máidnasa. Dán oasis galgá teavstta guorahallat ja identifiseret teakstastruktuvrra ja gielalaš dovdomearkkaid. Modeallateaksta lea gihci birra, mii ruohtta ja lohká man ollu eallit leat. Girjjis deaivvada gihcci iešguđetlágán elliiguin. Jitnositlohkama áigge ságastallet oahpaheaddji ja oahppit teavstta sisdoalu, struktuvrra ja sátneválljema birra. Ohppiid bargu lea fuomášit guđe elliiguin gihcci deaivvada. Oahppit galget gávdnat adjektiivvaid ja vearbaid.

3. oasis: Ráhkadit ovttas teavstta

Dán oasis čállit oahpaheaddji ja oahppit ovttas osiid dahje olles teavstta. Oahppit ovdanbuktet evttohusaid, ja oahpaheaddji sátnáda ja modellere mii geavvá go sániid čállá boallobevddiin dahje báhpirii. Dán oktavuodas fokusere teakstastruktuvrii ja dan seammás lea giellageavaheapmi, mearkabidjan ja riektáčállin guovddážiis. Čálidettiin teavstta oktasaš álggu oahpaheaddji čálmusmahtta iešguđet giellaválljemiid.

Joavku vällje čieža ealli. Oahpaheaddji modellere ovttas ohppiiguin ovttas mo sirret elliid sturrodaga mielde, unnimusas stuorámussii. Oahpaheaddji ja oahppit čállet teavstta ovtta ealli birra, ja čálidettiin ságastallet mo álggahit cealkagiid, mat sánit galget leat mielde ja sániid čállinvuogi birra.

4. oassi: Iešheanalaščállin ja ohppiide máhcahat

Dán dásis oahppit ieža čállet teavsttaid. Nuoramusaide ferte oahpaheaddji juohkit iešheanalaščállima osiide. Oahppit ožžot ovtta barggu ain háválassii. Juohke oahppi galgá välljet čieža ealli mat galget su girjái. Oahpaheaddji addá juohkehažžii čieža lihpu maidda čállet elliid namaid ja dasto galget sirret elliid sturrodagaid mielde, unnimusas stuorámussii.

Oahppit barget guoktásat-guoktásat. Manhá go eallit leat sirrejuvnon unnimusas stuorámussii, de galget čállit vahkkobeivviid. Boahtte lávki lea gávdnat nama girjái.

Árvvoštallan ja ovdanbuktin

Oahpaheaddji modellere mo addit máhcahaga. Álgojagiid skuvllas teakstarevideren ferte dáhpáhuvvat dalle go oahppit čállet.

- Mii ovdasiidduin lea buorre?
- Mii adjektiivvaiguin lea buorre?
- Manne diet adjektiivva lea buorre?
- Manne diet vearba lea buorre?

Ovdamearkkat:

Gihcci mii máhtii lohkat logi rádjái

De lei oktii uhca gihcáš mii lei oahppan logi rádjái lohkat.

Go gihcci bođii čáhceláddoža meattá, ja geahččagođii iežas govvii čázis, de dajai:

– Okta.

Unna gálbbáš mii das lahkosiin lei guohtumin, gulai dan.

– Maid bat don barggat?

– Mun logan iežan, dajai gihcci, galggan go du ge lohkat?

– Na jus ii bávččastahte, de oaččut, árvalii gálbbáš.

– Ii eisege ge, čuoččo siivvus, beasan du lohkat.

– In mun gal duostta, ii eadni ge dáidde suovvat, dajai gálbi ja gáidagođii eret.

Muhto gihcci čuovui mañis, ja de logai:

– Mun lean okta, ja don leat guokte, 1 – 2.

– Eadni, bárgugođii gálbbáš, ja de bođii eadni gálbbis lusa, ja dat lei ieš dán dálu biellogussa.

– Na maid barggut? dajai biellogussa.

– Gihcci lohka mu! bárggui gálbbáš.

– Mii bat dat ges lea? jearai gussa.

– Mun logan, dajai gihcci. Lean oahppan logi rádjái lohkat, dagan dušše ná: Mun lean okta, gálbi lea guokte ja gussa golbma, 1 – 2 – 3.

– Vuoi, vuoi, dál lea du ge lohkan, bárggui gálbbáš.

Go biellogussa dan fuomášii, de suhtai issorasat.

– Gal mun oahpahan du bilkideamis! Boađe gálbán, moai sealgádetne dien.

Dalle dat gusa guovttos gálbbážiin ruohtasteigga gihci njeaiga, ja dat suorganii ahte njuikii áibmui ja čuoskulii giedderáigge, ja gus guovttos gálbbážiin mañjái.

Meahcebealde lei burru doarrumin suoidnebalssaid go gihcci, gálbbáš ja gussa bohte ruohta.

– Manne bat dan gihcáža oaguheahppi? jearai burru.

– Go dat lohka min, mugui gálbbáš.

– Muhto gal moai dasa čájehetne, dajai gussa.

– Mun lean okta, gálbbáš lea guokte, gussa lea golbma ja burru lea njeallje, 1 – 2 – 3 – 4, logai gihcci.

– Gula dál lohka du ge, mugádii gálbbáš.

– Beare geahččalehkos! muoládii burru ja ruohtastii duon guokta fárrui oaguhit gihcáža.

Geaidnoguoras lei heasta guohtumin go šibihat bohte dakko ruohta.

– Issoras dan jođu, dajai heasta.

– Mii áigut duon gihci sealgádit, dajai gussa.

– Go dat lea lohkan min, bárggui gálbbáš.

– Ii ge min oaččo lohkat, muolai burru.

– Mo bat dat gis dahká? jearai heasta.

– Ná de dagan, dajai gihcci.

Mun lean okta, gálbbáš lea guokte, gussa lea golbma, burru lea njeallje ja heasta lea vihtta, 1 – 2 – 3 – 4 – 5, logai gihcci.

– Vuoi, de logai du ge! bárgulii gálbi.

– Don galggat gal oažžut, báfii! šnjirggádii heasta ja ruohtastii geaidnoráigge daid earáid mielde gihci mañjái.

Spiinniid hingalis lei stuora spiidnevaris njangámin go fárru bođii meattá.

- Gosa dis nu hoahppu, jearralii spiidni.
- Mii leat gihci očcodeamen, dajai gussa.
- Dat lea lohkan min, bárggui gálbbáš.
- Ii ge min oaččo lohkat, muolai burru.
- Ja dat galgá oažžut, šnjirggui heasta.
- Mo bat dan gis dahká? jearai spiidnevaris.
- Na ná mun dagan, dajai gálbbáš. - Mun lean okta, gálbbáš lea guokte, gussa lea golbma, burru lea njeallje, heasta lea vihtta ja spiidnevarris leat guhtta, 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6, logai gihcci.
- Gula, de logai du maid, bárggádii gálbbáš.
- Dan dat gal galgá oažžut, dajai spiidni ja nordadii hinggalmuora luovus njuniin, ja de ruohtastii daid earáid maŋŋái.

Ja de manne sáttoborggain ja geadgerišain, ja jovde johkagáddái. Das lei sátkkus fanas ja dan fatnasis ledje bussá, beana, sávza ja vuonccis. Bussá lei koahkka, sávza lei veahkkin vuonccis lei heavsman ja beana ges lovsa.

- Vuorddestehket dal, giljádii vuonccis go oinnii šibihiid boahtimin čuoskku ja ruohta geaidnoráigge.

Gihcci njuikii fatnasii ja dat earát su maŋŋái, ja de boatkanii čanasbáddi ja fanas rievdagodii fávlái. De vuonccis ballái.

- Boahttet veahkkin, giljádii vuonccis, fanas vuodju!

Ja de suorganedje buohkat, muhto de čurvii vuonccis:

- Máhtá go dis oktage lohkat?

- Mun máhtán, dajai gihcci.

- Lohkalastte hoahpus gallis mii leat dán fatnasis. Dát fanas ii suvdde eambo go logi oktiibuot.

- Doama jo lohkalit, hoahpuhedje dat earát.

- Mun lean okta,

gálbbáš lea guokte,

gussa lea golbma,

burru lea njeallje,

heasta lea vihtta

spiidni leat guhtta,

bussá lea čieža,

beana lea gávcci,

sávza lea ovcci,

ja vuonccis lea logi,

1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10.

Vuoi, vuoi dan gihci, rábmojedje buohkat, ja de borjjastedje rastá nuppi beallái ja manne gáddái.

Muhto gihcci gal bázii fatnasii lohkan-čeahppin, ja álo go vuonccis galggai suvdiit geaid rastá joga, de gihcci logai daid dassá go logis ledje.

Gáldu: Alf Prøysen mitalusa jorgalan Nils Jernsletten

Luondduláhttu sámegielas

Luondduláhttu sáhtta geavahit geardduheami oktavuodas. Oahpaheaddji sáhtta ieš ráhkadit luondduláhtu boasttaiguin mii su luohkkái heive daiguin fáttáiguin maiguin jahkeceahkis leat bargan.

Boastaovdamearkkat čuvvot boahttevaš siidduin.

1. BOASTA

Mii bustávid mun lean?

Veahkki:

- Mus lea unna mearkkaš bajábealde
- Mun sulastahtán Cc-bustávvaíi
- Mun lean viđát bustávva alfabehtas

2. BOASTA

Mii bustávid mun lean?

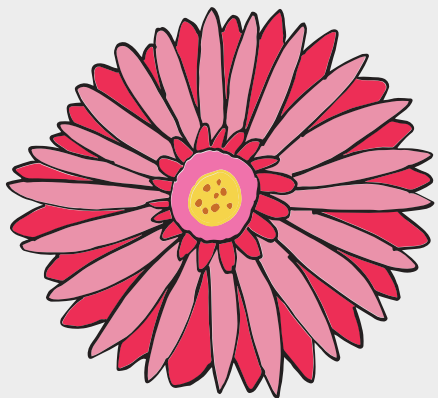
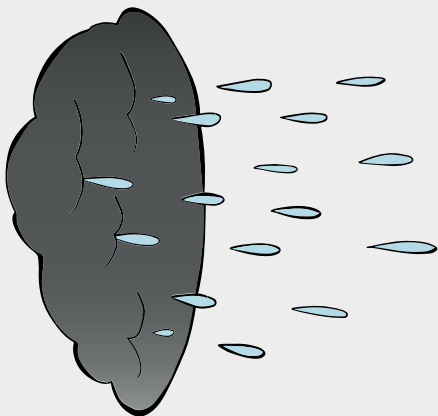
Veahkki:

- Mus lea doares sárggis guhkes sárgás mii lea njuolga vulos
- Mun sulastahtán Dd-bustávvi
- Mun lean čihččet bustávva alfabehtas

3. BOASTA

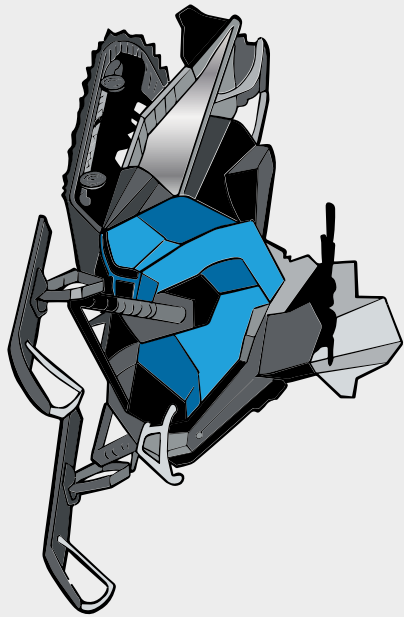
Mii sámiid álgá Aa-jietnadagain?

Fasihitta: Arvi

4. BOASTA

Mii sámiid álgá Dd-jietnadagain?

5. BOASTA

Mat sánit riibmejit?

stuollu

beavdi

seanga

boallu

stállu

šaldi

dállu

stállja

6. BOASTA

Mii sámiid deike lea čiehkádán?

$8 - 6$	$6 - 2$	$9 - 3$	$10 - 10$	$1 + 2$	$15 - 5$	$3 + 4 + 2$

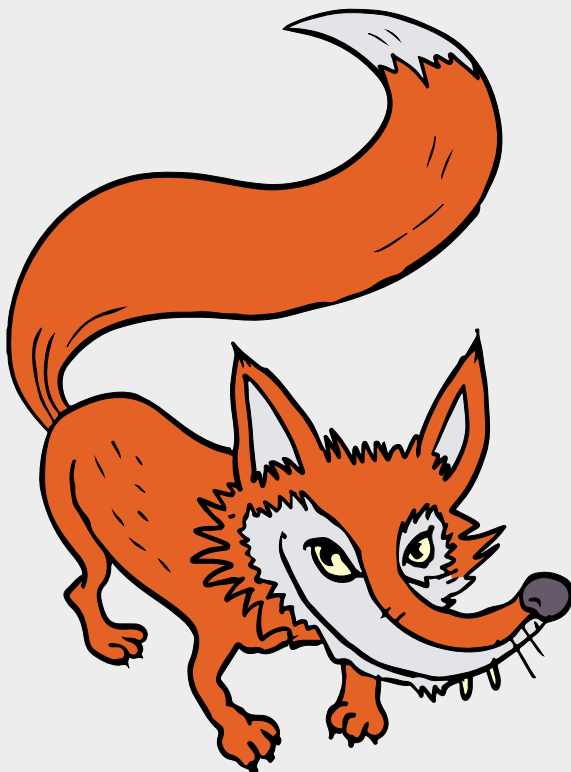
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
h	l	s	t	k	e	m	o	g	r

Fasihhta: skohter

7. BOASTA

Maid cealkaga lea rieban čállán?

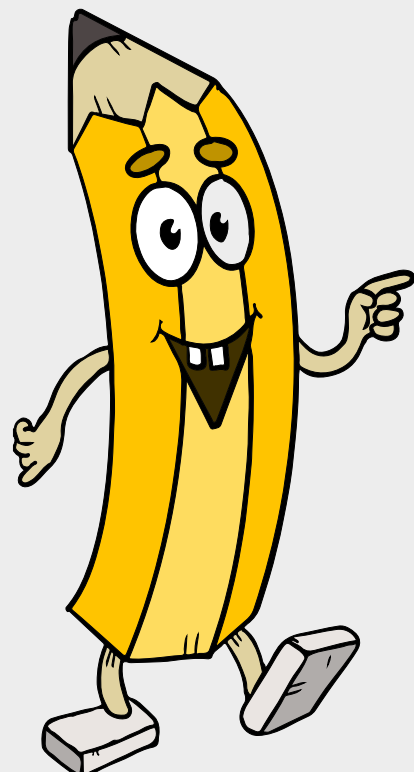

orun

suhkkes

mun

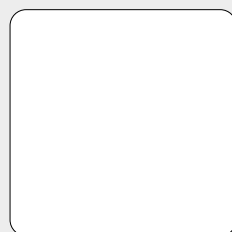
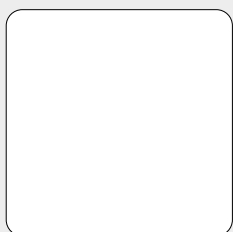
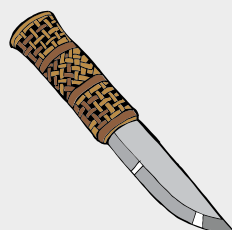
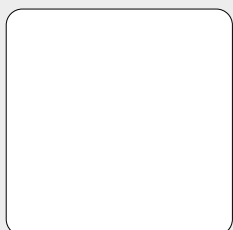
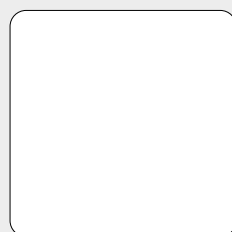
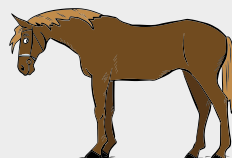
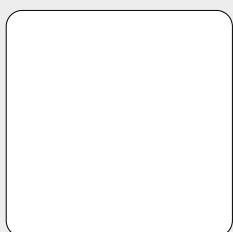
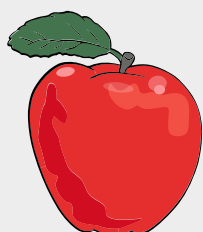
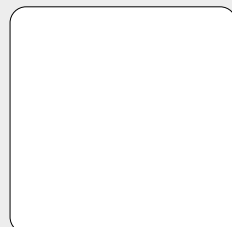
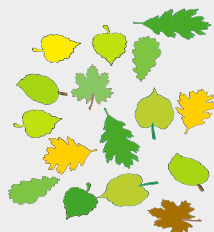
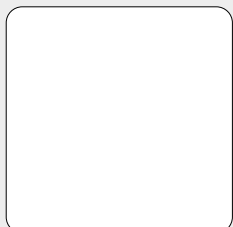
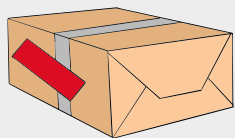
vuovddis

Fasihitta: Mun orun suhkkes vuovddis.

8. BOASTA

Čále juohke gova vuosttaš jietnadaga.
Mii čiegus sátni lea?

9. BOASTA

Mii sániid galgá eret?

gáibi

gállu

dállu

stállu

Fasihitta: gáibi

10. BOASTA

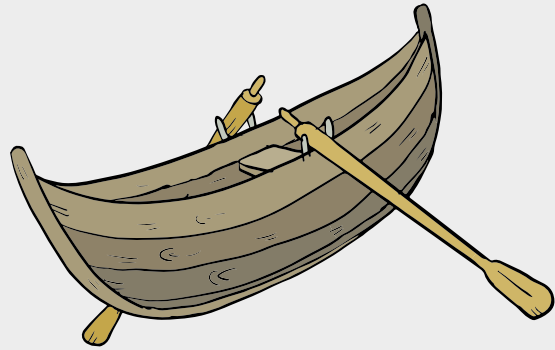
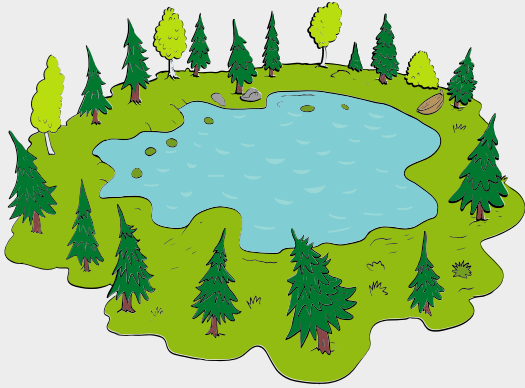
Lávillo lávlaga.
Mat sánit váilot?

Fasihitta: čalbm, juolgi

11. BOASTA

Mii sániid galgá eret?

jávri

dállu

fanas

stággu

Fasithta: dállu

12. BOASTA

Man sáni lea Hánná stáven boastut

Muitolistu

- sabehat
- soappit
- čuoiganskuovat
- lávak
- niesti
- juhkamuš

Fasihitta: lávak (lávka)

Oahppiárka – Vástádusat

Boasta	Vástádus
1. boasta	_____ bustávva
2. boasta	_____ bustávva.
3. boasta	Sátni lea:
4. boasta	Sátni lea:
5. boasta	Riibmasátni:
5. boasta	Riibmasátni:
6. boasta	Čiehkádansátni lea:
7. boasta	Rieban lea čállán:
8. boasta	Sátni lea:
9. boasta	Sátni lea:
10. boasta	Sánit leat:
11. boasta	Sátni lea:
12. boasta	Sátni lea:
Oahpaheaddji oaidnán	

Čállineavttut

Go oahppit čálligohtet teavsttaid, de lea stuora veahkki geavahit čállineavttuid.

Oahpaheaddji geavaha ovdamearkateavstta, mas lea seaguhan stuora ja unna bustávid, ja oahppit galget oahppat mo čállineavttuid galgá geavahit doarjjan iežaset čállimii. Dákkár bargobihtáin berre geavahit meattáhusaid maid oahppit dávjá dahket, nugo ovdamearkka dihte stuora K dakko gokko galgá leat unna k ja nuppe ládje, stuora P dakko gokko galgá leat unna p, seamma lea maid Ss ja Ll.

- *Mu cealkka álgá stuora bustávain.*
- *Mu cealkagis leat sátnegaskkat.*
- *Mu cealkaga loahpas lea čuokkis.*
- *Mun in seagut unna ja stuora bustávid sániin.*
- *Mu čálán namaid stuora bustávaiguin.*

Ovdamearkkat:

Veahket bussá čorget moivvi ja čále cealkagiid ođđasit.

Sánit leat čállon hiluid háluid. Ságastallet mo sáhtá fuobmát mii sániid galgá leat cealkaga álggus ja loahpas.

bátti.	guhkes
stuora	njuikot
Mun	Mánát
gálán	láddos.

Čállineavttut:

- *Mu cealkka álgá stuora bustávain.*
- *Mu cealkaga loahpas lea čuokkis.*

Čállinbargu čállineavttuiguin: Gii mun lean?

Oahppit čállet cealkagiid ja sárgot gova. Dán bargobihtá sáhtta maid geavahit eará čállinbargguide. Bajit dásiin sáhttet oahppit govahallat historjjálaš olbmuid. Bargobihtás sáhtta maid rievdadit nama, «Mii mun lean?», mas oahppit sáhttet ovdamearkka dihte govahallat substantiivvaid, ovdamearkka dihte elliid. Jus bargabehtet luonddufágas elliiguin dahje máilmmiávvošiin, de sáhtta bargobihtá namma leat «Mii elliid mun lean?» dahje «Mii planehtaid mun lean?». Oahppit sáhttet ráhkadit jurddakárta mas vástidit vulobealde gažaldagaide ovdal go čállet cealkagiid.

Čále cealkagiid main muitalat iežat birra.

- *Man boaris don leat?*
- *Gos don orut?*
- *Masa don leat čeahppi?*
- *Maid don liikot bargat?*
- *Geaiguin don orut ovttas?*
- *Mii du illudahtta?*

Čále nu ollu go sáhtát, muhto ale muital mii/gii don leat!

Geavat čállineavttuid go čálát:

- *Mu cealkka álgá stuora bustávain.*
- *Mu cealkagis leat sátnegaskkat.*
- *Mu cealkaga loahpas lea čuokkis.*
- *Mun in seagut unna ja stuora bustávaid sániin.*

Čállit teavsttaid dahje smávva girjjážiid, STL+

Oahppit geavahit neahttabreahta dahje dihtora go čállima vuolggasadji lea maid oahppi háliida ovdanbuktit dahje mitalit. Oahppit eai galgga stoahkančállit, eai ge čállit bustávvaráidduid, muhto olles cealkagiid čállit. Oahpaheaddji geavaha modeallacealkagiid: «Mun máhtán ...», «Mun dieđán ...», «Mus lea ...».

Dán čállinmetodii galgá várrejuvvot ollu áigi. Oahppit galget beaivválaččat čállit birrasii 30–45 minuhta, unnimusat 4 beavvi vahkus. Viđat beavvi sáhttet oahpaheaddji ja oahppit čállit oktasaš teavstta. Čállinprogrešuvnna vuolggasadji lea ohppiid ovdánandássi muddejuvvon doarjagiin, ja muhtumiidda sáhtta leat doarvái čállit sániid maid leat dikteren oahpaheaddjái, dahje barggut maid oahpaheaddji lea láchán. Earát sáhttet guldalit jietnadagaid sániin ja čállit iešheanaláčat dahje gulahallandilálašvuodas ovttas oahppanustibiin. Analysaproseassas oahppit jietnadit jietnadagaid go čállet, guldalit ja dárkkistit čállojuvvon sániid jietnadatsyntesa bokte. Analysaproseassa oktavuodas oahppit gullet ahte lea ártet jus leat čállán sáni boastut, ja dalle giedahallet sáni ođđasit ođđa analysaproseassas.

Dán bargui sáhtta viežžat «Skuvlačála davvisámegillii/nordsamisk» dihtoriidda: <https://www.statped.no/laringsressurser/sprak-og-tale/samisk-spraktale/skuvlaala/>

Skuvlačála-áppain sáhtta čállit teavsttaid ja seammás gullat jietnadagaid, sániid ja cealkagiid čálidettiin. Skuvlačála lea álkes čállinprográmma, mas lea sámegiel jietnasyntesa.

Juohke oahppi oažžu iežas čállosa. Ohppiin lea oahppanságastallan oahpaheddjiin ovdal go teaksta čállo olggos. Oahppi lohka oahpaheaddjái ja ovttas bargaba teavstta sániiguin ahte leat go riekta čállon. Teaksta lea oahppi ruovttulohkanbihtta. Oahppanságastallamis oahpaheddjiin bargo maid gielalaš didolašvuodain, artikulašuvdnasajiin ja oaiviliin. Ohppiid čállon teavsttat čohkkejuvvojit girjjiin; «Mu vuosttaš lohkanirji», «Mu ealebat» jna. Oahppit sárgot govaid teavsttaide.

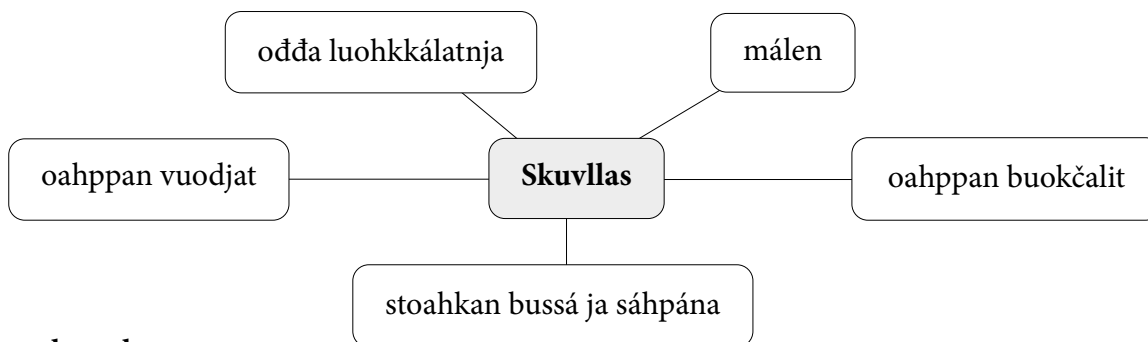
Čállin lea juhkkujuvvon golmma oassái: *ovdal čállima*, *čálidettiin* ja *manjá čállima*.

Čállin álggahuvvo ságastallamiin muhtin fáttá birra sihkkarastit ahte buohkain lea juoga čállit, ja sii čállet dan mii sidjiide lea dehálaš, iežaset vásáhusaid birra ja fáttáid birra maid oahpaheaddji mearrida.

Čállinvuogi birra sáhtta lohkat *STL+ Håndbok*-girjii (Infovest forlag).

Beaivegirjji čállit

Jurddakárta:

Ovdamearkateaksta:

Borgemánu 20. beaivi

Buoremus beaivegirji

Odne álggii skuvla. Mis lea ođđa luohkkálatnja. Min luohkkái álggii ođđa oahppi, Lávra.

Mun ožžon bargobeavddi su báldii.

Oahpaheaddji jearai mis leat go mii oahppan maid nu geasseluomus.

Mun muitalin ahte lean oahppan vuodjat, ja Lávra ges lei oahppan buokčalit.

Mii máliimet geassegovaid duodjetiimmas.

Mii stoigaimet bussá ja sáhpána bottus.

Mun ledjen bussá oktii.

Ledjen leamaš sihke veaháš bálus ja ilus skuvlii fas álgit, muhto odne gal lei hui somá skuvllas.

Mus lea ođđa ustit, Lávra.

Dánel

Čállit:

- 1 Ráhkát jurddakárta das maid skuvllas leat bargan odne.
- 2 Čále beaivegirjeteavstta. Muite beaivvi.

Oahppit barget 1.–2. bargobihtáid. Oahpaheaddji veahkeha ohppiid čoavdit bargobihtá.

Joatkkačállinbarggut sáhttet leat:

- Oahppit ožžot juohkehaš čállingirjji. Dan geavahit beaivegirjin ja loggagirjin ja eará čállinbargguide, ovdamearkka dihte: Masa don illudat? Mii illudahtá du?
- Oahppit čállet muitogirjiid ja tevdnejit.

Čállit listtuid – listu das maid máhtát, ja nubbi listu das maid háliidivččet máhttit

Leat go oahppan juoga ođđa? Čále listtu das maid máhtát, ja nuppi listtu ges das maid háliidivččet máhttit.

Ovdamearkateavsttat:

Mun máhtán <ul style="list-style-type: none"> • njuikut • čállit • biillain vuodjit • jaska čohkkát • čuoigat • vuodjat	Mun háliidivččen máhttit <ul style="list-style-type: none"> • buokčalit • riidet • njuikut sabehiiguin • johtilit luistet • beatnagiin vuodjit
---	--

Ovdamearkateavsttat čájehit mo teaksta sáhtta leat. Go oahpaheaddji čilge bargobihtá, de son galgá ovttas ohppiiguin geahčadit ja lohkat teavstta.

Eará čállinbargu:

- Čállit listtuid masa illuda ja masa ii illut

Govvaráidu

Njoammil ja galbarihcci

Njoammil lei čeavlái. Muhtin beaivvi jearai njoammil:

– Galge go gilvalit?

Galbarihcci jurddašii veaháš.

Jus searvá, de njoammil vuoitá.

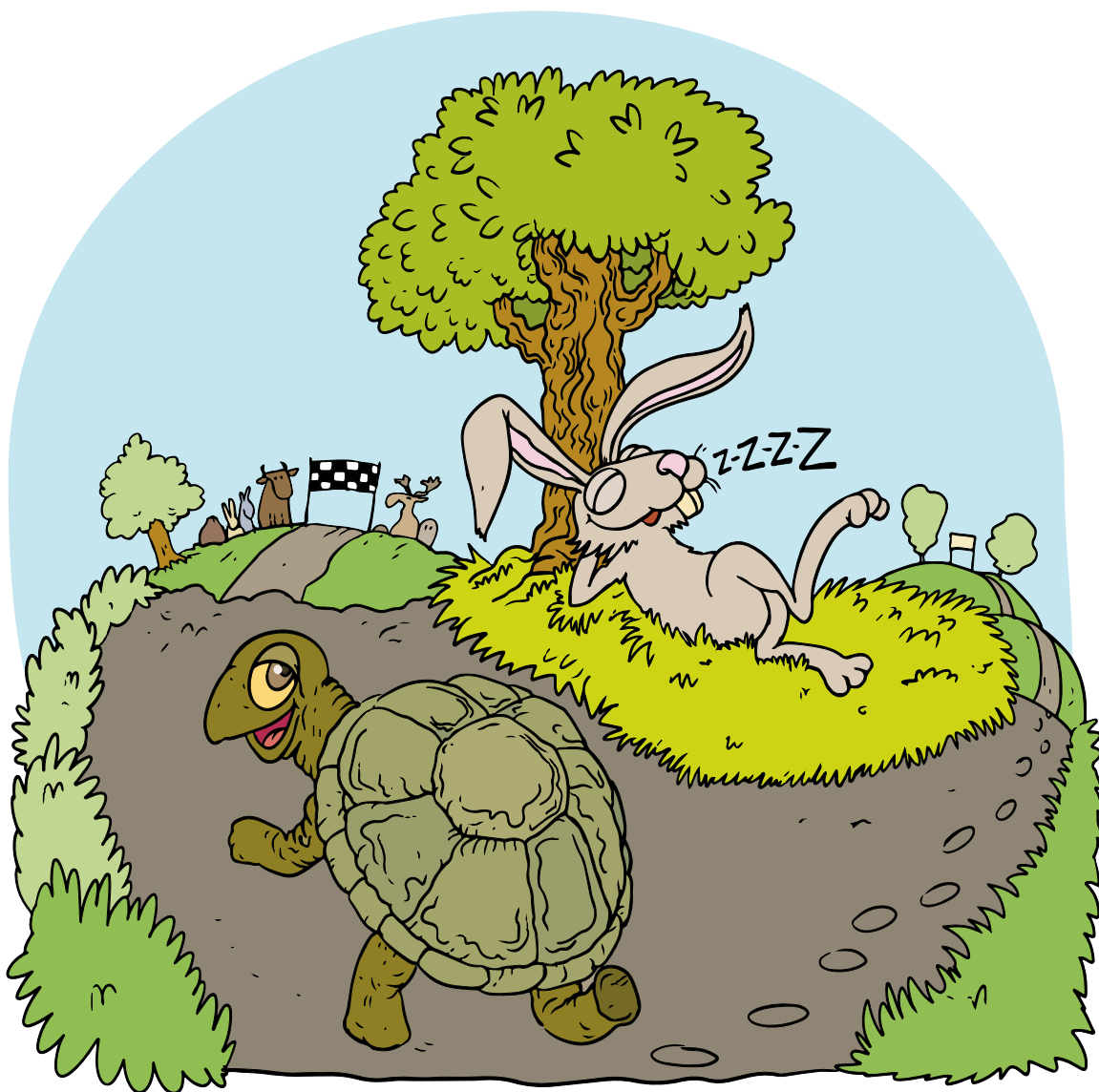
Jus ii searvva, de njoammil bohtá hárdit su.

Galbarihcci šuohkihii ja mieđai gilvalit.

Farga gilvalansignála gullui. Njoammil simpulii ja farga lei jávkan.

«Dát lea álki», jurddašii. «Galbarihcci gal ii olle ovdal go ihttin.

Mun gearrgan vuoinnastit veahá». Son bisánii muhtin muora lusa, ja dasa ribahii nohkkat.

Golai veahá áigi ovdal go galbarihcci jovssai njoammila. Njoammil lea ain oaddime, go galbarihcci jávkkihii meattá. Njoammil morihii justa dalle go galbarihcci lei moallasárgá duohken. Son njuikii čuočcat ja simpulii nu johtilit go nagodii. Muhto lei menddo maŋŋit. Galbarihcci lei moalas.

Bargobihtta: Ráhkát sárggusráiddu muitalussii. Čále teavstta hupman- ja jurddašallanbulljarasaid sisa.

Čállit listtu – váffelgáhkut

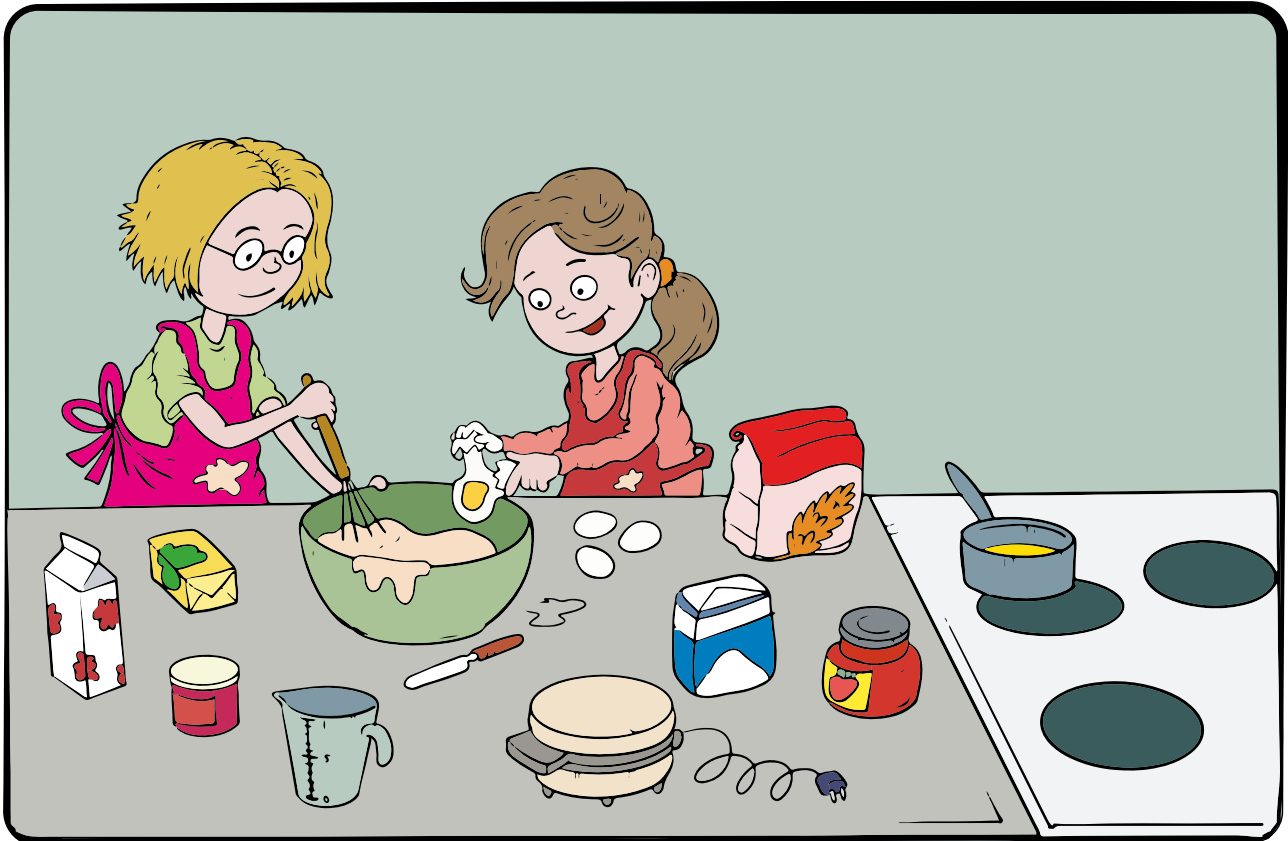
Hánná ja Soffá áiguba váffelgáhkuid ráhkadit. Soai viehkaba sisa.

Soffá gávdná bollu ja vispila. Hánná mihtida sohkkariid, ja Soffá cuvke maniid.

Hánná fierru dáiggi.

Dáigi galgá orustit ja suohkkut ovdal go báiste.

Sudnos šaddá alla váffel-látna, albma látna. Dál lea borranáigi.

Čállinbargu: Čále buot maid Soffá ja Hánná dárbbabeaba ráhkadit váffeliid.

Álgge ná:

Soffá ja Hánná dárbbabeaba

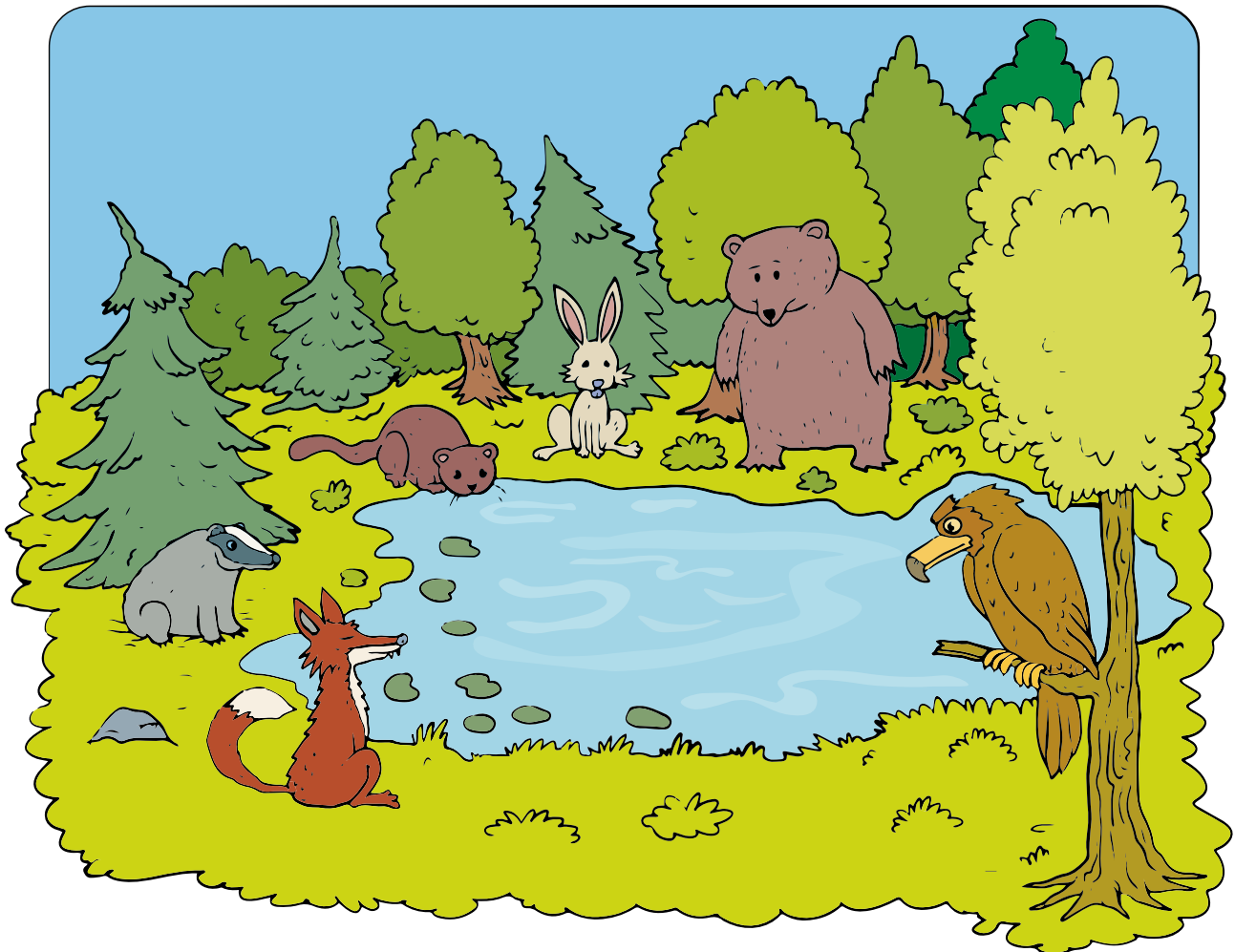

Čállit árvádusaid

Ovdamearkateavsttat:

Elliid árvádusat Mus leat guhtta juolggi. Mun lean divri. Mus leat dielkkut. Mii mun lean?	Mus lea ruškes ivdni. Mun lean stuoris. Mun boran murjjiid. Mii mun lean?
Fasihitta: Guovza	Fasihitta: dielkogobba

Mas leat njeallje juolggi ja guhkes seaibi vilges seaibegežiin?

Fasihitta: riebanis

Ságastallan joavkkus

Ovdal lohkama:

- Maid muitala govva?
- Maid muitala bajilčála?
- Man teakstamálla/-šáŋŋera áiggut lohkat?
- Man birra jáhkkibehtet teaksta lea?

Logadettiin: Lohkat teavstta jitnosit ohppiide. Oahppit galget árvidit árvádusaid.

Maŋŋá lohkama:

 Hállet teavstta birra.

- Mii dahká ahte teaksta lea árvádus?
- Mo álgá vuosttaš ja nubbi árvádus?
- Mo álgá goalmmát árvádus?
- Jus don čálášit sullasaš árvádusaid, mo dat sáhtášii leat?

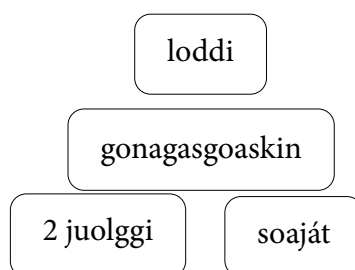
Mii čállit

- 1 Čále listtu eallinamaiguin.
- 2 Vállje muhtin ealli.
- 3 Čále árvádusa eallái.
- 4 Siđa muhtin oahppi árvidit.

Ovdamearkateavsttat:

Mus leat guokte juolggi.
Mus leat guhkes soaját.
Mu namas lea gonagas-sátne.
Mun lean hui stuora loddi.
Mii mun lean?

Fasihitta: gonagasgoaskin

Mas leat njeallje juolggi, orru meahcis ja holvu?

Fasihitta: gumppe

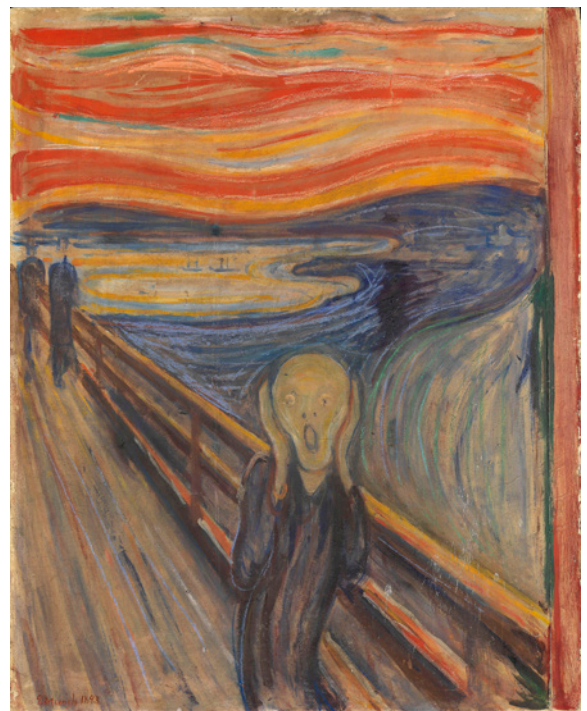
Dás galgá ovtta lohkat árvádusaid ja ságastallat mo ovdamearkateakstaárvádusat leat čállon seamma minstara mielde go árvádusat.

- Mo árvádusat leat ovttalágánat?
- Mo árvádusat leat iešguđetlágánat?

Galgá maid ságastallat 1.–4. bargobihtáid birra. Oahpaheaddji modellere mo bargobihtáid galgá čoaivdit. 1.–2. bargobihtát dovnot 3. bargobihtái, mas oahppit galget ieža čállit árvádusaid.

Luohkká sáhtá maid čállit árvádusgirjjáza, «Jahkeceahki árvádusgirjjáš», masa čohkkejit árvádusaid.

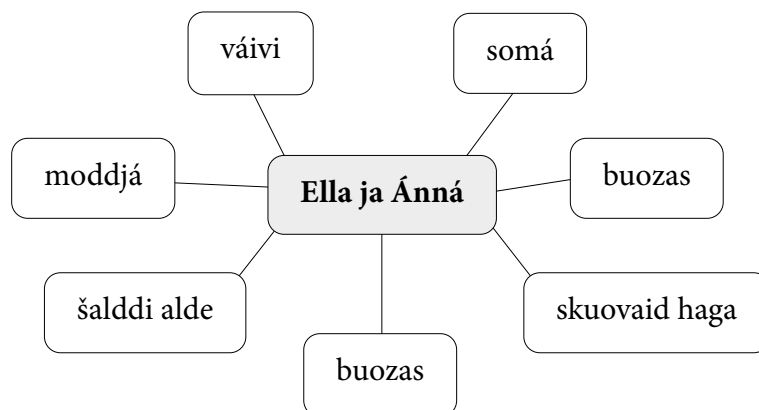
Čállit govaide

Mii čállit

Vállje *Duommá fitná doaktára luhtte* dahje *Nieiddat šalddi alde*

- 1 Čále vihtta sáni maid govas oainnát.
- 2 Ráhkát jurddakártta das mo olbmui lea.
- 3 Čále teavstta govvi.

Ovdamearkateaksta:

Buozas

Ráste veallá seanggas.
Son guorsá ja gossá.
Son lea báhkas.
Son lea váiban.
Soffá jedde Ráste.
Son dadjá ahte farga dearvvasmuvvá.
Soffás lea váivi.
Son doaivu ahte son ja Ráste farga beassaba fas ovttas stoahkat olgun.

Mo bargat:

Dás galget oahppit guorahallat guokte gova ja dasto bargat bargobihtáid lávkis lávkái, nu ahte sáhttet čállit teavstta *Emma unnavieljaš lea buohcci-girjái* dahje «Biškkas»-govvii.

Ovdal čállima:

Guoktásat-guoktásat gehččet gova ovttas.

- Maid oainnat govas?
- Gii lea gova dahkan?
- Mo lea unnavieljaš oaidnit?

Dás galgá čállimiin bargat lávkis lávkái, ja ságastallat 1.–3. bargobihtáid birra ja modelleret mo bargobihtáid sáhtta čaovdit. 1.–2. bargobihtát dolvot 3. bargobihtái, mas oahppit galget ieža čállit teavstta govvii. Ovdamearkateaksta čájeha mo teaksta sáhtta leat. Go oahpaheaddji čilge bargobihtá, de son galgá ovttas ohppiiguin geahčadit gova ja lohkat teavstta.

Oahppit sáhttet eará dáiddagovaid birra čállit.

Čállit divttaid

Riidet, riidet njolgi

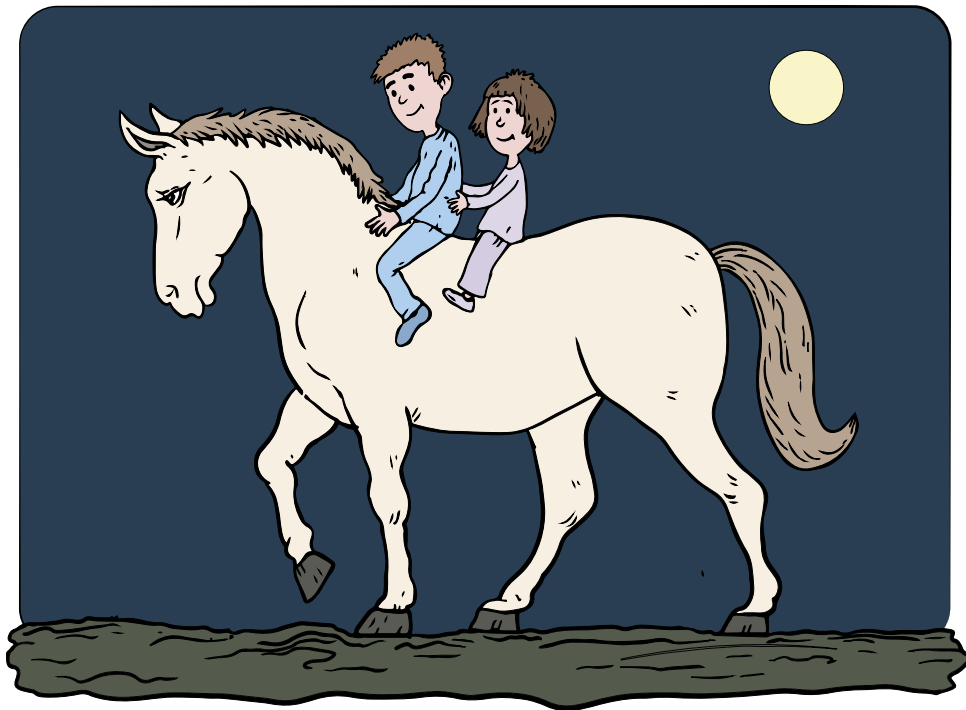
Riidet, riidet njolgi.
Gosa galgat riidet dál?
Ádjá geahčen finadit.
Riidet, riidet njolgi.

Riidet, riidet njolgi.
Go mii heasttas njuikestit,
buohkaid mii dál dearvvahit.
Riidet, riidet njolgi.

Riidet, riidet njolgi.
Čeazi lusa čuoskkuhit.
Jus lea ruovttus – bisánit.
Riidet, riidet njolgi.

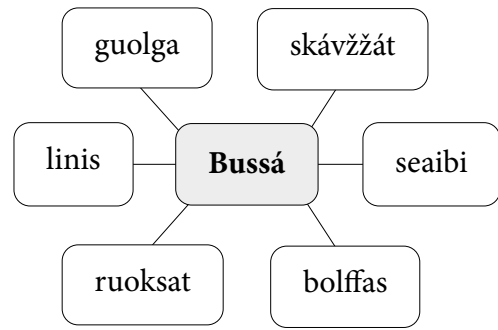
Riidet, riidet njolgi.
Heasta lea dál váibame.
Riidejeaddji dolkame.
Riidet, riidet njolgi.

Trygve Madsen jorgalan, *Lávllagirji*. Samisk utdanningsråd 1982

Mii čállit

- 1 Čále listtu mas leat buot biebmoeallit maid dovddat.
- 2 Vállje ovttá ealli ja ráhkat jurddakártta sániiguin mat govvidit ealli.
- 3 Čále divtta ealli birra.

Ovdamearkateaksta:

Bussá

Bussá,
šiega bussá,
gazzolas bussá,
stoahkalas bussá,
bussá mii lea beare mu.
Mun sávan mus livččii bussá.

Oahpaheaddji ja oahppit lohket teavstta «Riidet, riidet njolgi» ja geavahit dán teavstta inspirašuvdnan iežaset diktačállimii.

Oahppit galget válljet iežaset ealli ja čállit divtta ealli birra lávkkis lávkaí.

Ovdal lohkama:

- Manlágán teavstta jáhkát ahte mii galgat lohkat (dikta/lávlla)?
- Maid govva muitala?
- Maid bajilčála muitala?
- Man birra jáhkát teaksta lea?

Logadettiin: Lohkat teavstta jitnosit ohppiide dahje lávlut teavstta.

Maŋŋá lohkama:

Dás galgá ságastallat 1.–3. bargobihtáid birra ja modelleret mo bargobihtáid sáhtta čovdit. 1.–2. bargobihtát dovot 3. bargobihtái, mas oahppit galget ieža čállit divtta. Ovdamearkateaksta čájeha mo dikta sáhtta leat. Oahpaheaddji čilgedettiin lohka divtta.

Oahppit sáhttet čállit enet eallidivttaid. Oahppit sáhtte válljet lávlut lávlaga muhtin ealli birra. Maŋŋá sáhttet čállit divtta eallái seamma vuogi mielde go dás bajábealde.

Čállit viđa-ráiddot divtta

Sáhtta maid viđa-ráiddot divtta čállit muhtin ealli birra maid oahppit ieža välljejit.

1 linnjá: fáddá ovttain sániin	Muste
2 linnjá: guokte sáni mat čilgejit ealli	Mu beana
3 linnjá: golbma sáni mat čilgejit dáhpáhusa	Buorránaddá munnje
4 linnjá: njeallje sáni mat čilgejit dovdduid	Mu buoremus ustit
5 linnjá: okta sáni, seamma go vuosttaš linnjás	Muste

Ovdamearkateaksta:

Muste

Mu beana
Buorránaddá munnje
Mu buoremus ustit
Muste

Sáhtát maid čállit «Jus ii ...»-divtta

Ovdamearkateaksta:

Jus ii ...

Jus ii livčče juvla gávdnon
de in livčče sáhtán sihkkelastit
in spárket spárkasihkkeliin
in hoigat vovnnaid
in hoigat jorri
in vuodjit biillain
in vuodjit mohtorsihkkeliin
in vuodjit njealjejuvllagiin
in vuodjit togain
in ge girdit.

Muhto mun livččen sáhttit jorrat
ja činikut
ja njuikut
ja beahkit
ja vuodjat
ja suhkat
ja riidet meahcis muhtin bálggesráigge dainna
stuorámus ja fiidnámus heasttain.

Dás galgá ságastallat ja modelleret mo bargobihtá sáhtta čoavdit. Ovdamearkateaksta čájeha mo dikta sáhtta leat. Oahpaheaddji čilgedettiin lohka divtta. Oahppit čállet ieža «Jus ii ...»-divtta ovdamearkateavstta vuodul.

Mii čállit dieđuid

- 1 Jurddaš ahte galggat čállit dieđu geasa nu ruovttus. Čále muhtin dáhpáhusaid goas livččii dárbu dieđu čállit.
- 2 Čále maid galgá muitit go čállá dieđu.
- 3 Čále dieđu.

Ovdamearkateavsttat:

Ovllá ja Ingir

Lean spábbačiekčanhárjehallamii mannan.
Mális lea ruittus.
Dielku lea ožžon biepmu.

Eadni

Geasa: ovlla@hotmail.com

Geas: heike.heatta@gmail.com

Fáddá: Diehtu 2a vanhemiidda

Mii leat olgoskuvlii gaskavahku 23. beaivve.
Buot oahppit fertejit váldit mielde niibbi.

Heike Hætta
Gulahallanoahpaheaddji
Beatnatvákki skuvla

Jonái

*Muitte Ránne biđjat
beatnatgárdái ovdal
go manat.*

Áhčči

Dás galgá ságastallat 1.–3. bargobihtáid birra ja modelleret mo bargobihtáid sáhtta čoavdit. 1.–2. bargobihtát dovvo 3. bargobihtái, mas oahppit galget ieža čállit dieđu. Ovdamearkateaksta čájeha mo diehtu sáhtta leat. Oahpaheaddji čilgedettiin lohka dan.

Oahppit sáhttet viidasit čállit

- Čále dieđu oahpaheaddjái ovdal go manat olggos.
- Go manat ustiba lusa dalle go eadni ja áhčči eaba leat ruovttus. Čále sudnuide dieđu.
- Lávvardatnjálgát váilot. Oabbá lea buvdii manname. Manlágán dieđu čálát oabbái?

Geassemuittut – beaiveloddegirji

Dán čállinbargu álgu lea jurddagurgalusdoaimma, mas oahppit čállet listtu das maid geasseluomus leat bargan. Sáhttet leat somás vásáhusat tealtáidjadanmátkkiin meahcis dahje bartta olggobealde, oaggunmátkkiin, geasi buoremus lákcajenain/sáktajenain, geasi suohtaseamos gálašeamis jogas, jávrris dahje mearas, dahje mátkkis áhku ja ádjá luhtte.

Ovdamearkateaksta:

Mu geassemuittut

gálašan jogas
vuojudan mearas
áhku ja ádjá luhtte
fanasmátkkis
idjadan lávus
vuodján njealjejuvllagiin
duoddaris oggon

Oahppi čájeha listtu oahppanustibii. Oahppit válljejit báikki dahje dáhpáhusa listtus ja čállet dasa teavstta. Oahppit galget govvidit báikki dahje dáhpáhusa áiccuiguin: oaidnu, gullu, máistta, hádja ja dovddut.

Ovdal go oahppit čálligohtet, de oahpaheaddji modellere iešgudet vugiid govvidit adjektiivvaiguin ja čájeha ovdamearkkaid mo adjektiivvaid sáhtta geavahit go teavstta čállá.

Go oahppit leat geargan čállimis, de oahpaheaddji addá responsa. Lea go geavahan adjektiivvaid? Lea go geavahan áiccuid? Lea go báikki dahje dáhpáhusa govvidan nu ahte sáhtta govahallat dan?

Teaksta divoduvvo máhcahagaid vuodul.

Oahpaheaddji galgá bagadit ja veahkehit ohppiid sin čállinbarggus ja addit dađistaga čállindoarjaga.

Teaksta čállo beaiveloddesoajá sisa (A4-sturrosaš árka). Nuppi beallái čállet ja nuppi beallái sárgot gova. Loahppabuvtta lea beaiveloddegirji geassemuittuiguin. Oahppit lohket girjiid nuppiide ovdal go hennejit daid luohkkálatnji.

Ná ráhkada beaiveloddegirji

- 1 Máhco A4-árkka.
- 2 Bija nuppi juolggi árkkala nu ahte lea nu lahka máhcastaga go vejolaš.
- 3 Sárggo juolggi birra, muhto ale merke juolgesuorpmaid, ja divtte máhcastaga leat ollisin.
- 4 Čuohpa juolggi duppal árkkas, muhto ale čuohpa máhcastaga.
- 5 Lebbe árkkala ja sárggo beaivelotti olggobeallái.
- 6 Čále teavstta siskkobeallai.